

VERTIKAL SPLITT
ROMLIG STRUKTUR OG SELVPSYKOLOGISK BEGREP
En undersøkelse assistert av begreper fra kognitiv lingvistikk

av Sigurd Aanderaa

Hovedoppgave levert ved Psykologisk Institutt,
Universitetet i Oslo, 2005
ISBN 82-569-2269-9

Sammendrag:

Forfatter: Sigurd Aanderaa

Tittel: Vertikal splitt: Romlig struktur og selvpsykologisk begrep.

En undersøkelse assistert av begreper fra kognitiv lingvistikk.

Veileder: Professor Siri Erika Gullestad

Oppgaven undersøker begrepet vertikal splitt utviklet av grunnleggeren av psykoanalytisk selvpsykologi Heinz Kohut (1971, 1977, 1979, 1996). Kohut utviklet dette begrepet for forstå personlighetsstrukturen til den største gruppen av pasienter med narsissistisk personlighetslidelse. Hovedhensikten med undersøkelsen har vært å forstå den erfaring at et begrep hentet fra en helt annen erfaringsdimensjon spontant kan forstås og oppleves som fruktbar i en psykoanalytisk sammenheng. Når begrepet er nytt i sin sammenheng så er dets meningsfullhet og fruktbarhet avhengig av at det utnytter veletablerte begrepsstrukturer. Det presenteres to typer av veletablert begrepsstruktur *frame* (Fillmore, 1982, 1985; Clausner & Croft, 1999) og *conceptual metaphor* (kognitiv metafor) (Lakoff & Johnson, 1980, 1999; Grady, 1997) som begge er blitt studert over lengre tid i en retning innenfor moderne lingvistikk, kognitiv lingvistikk. Oppgaven viser hvordan kognitive metaforer i interaksjon med andre relevante kontekster, kan gjøre oss i stand til å spontant fortolke den romlige strukturen vertikal splitt til å bli meningsfull i en psykoanalytisk sammenheng. Det diskuteres også hvilke kognitive metaforer som brukes til å gi psykoanalytisk mening til det romlige begrepet, og hvordan dette innvirker på fruktbarheten av det teoretiske begrepet vertikal splitt. Hovedoppgaven foretar også en grundig gjennomlesning av Kohuts bruk av begrepet. I særlig grad diskuteres i oppgaven hvorvidt vertikal splitt er et enhetlig begrep. Det argumenteres for at det ikke fullt ut lar seg gjøre å forene Kohuts bruk av begrepet vertikal splitt i et teoretisk begrep som har en systematisk relasjon til Kohuts andre sentrale begreper.

Forord

Ved innleveringen av denne hovedoppgaven på profesjonsstudiet i psykologi ønsker jeg å rette en takk til alle de som har hjulpet meg i prosessen.

Først og fremst vil jeg takke min veileder professor Siri Gullestad for grundig og balansert veiledning. Stor takk også til Hanne Sofie Dahl, Tobias Lindstad, Ulf Rogde og Ida Stubberud som har lest deler av oppgaven og kommet med kritiske, oppmuntrende og oppklarende innspill. Professor Sigmund Karterud og stipendiat Kari-Anne Selvik skal begge ha takk for å sette av tid til å diskutere henholdsvis selvpsykologiske og lingvistiske spørsmål i en tidlig fase av hovedoppgaveprosjektet. Seminardeltakerne på ”Tekstlunsj” bidro med interessante perspektiver på en presentasjon av prosjektet i juni dette år. Denne hovedoppgaven ville aldri blitt påtenkt uten førsteamanuensis Tor Endestads engasjement for metaforer og sine studenter. I denne sammenheng er det også naturlig å takke professorene Eve Sweetser og George Lakoff. Oppgaven ville ikke vært mulig uten den stimulerende opplæring i kognitiv lingvistikk jeg fikk under et opphold på University of California, Berkeley 2001-2002, særlig viktig var det for min forståelse av kognitiv lingvistisk teori og analysemetoder at professor Lakoff tok sjansen på å bruke meg som hjelpelærer. Jeg er også svært takknemlig for all støtte og omsorg fra familie og venner i denne arbeidsprosessen

Oslo, 3. November, 2005,

Sigurd Aanderaa

Innholdsfortegnelse:

1. Innledning	s.1
2. Teori	s.4
Ramme	s.4
Kognitiv metaforteori	s.5
3. Forståelsesprosessen	s.10
4. ”The Analysis of the Self”	s.14
Oversikt over Kohuts teoretiske posisjon i ”The Analysis of The Self”	s.14
Begrepet selvet i ”The Analysis of the Self”	s.17
Begrepet vertikal splitt i “The Analysis of the Self”	s.20
Diskusjon: “Holdningssplitt” og “selvopplevelsessplitt”	s.24
5. Forelesning om vertikal splitt (1973) s.28	
Diskusjon: Innholdet i Kohuts begrep om en vertikal splitt i personligheten.	s.31
6. Kognitive metaforer knyttet til begrepet vertikal splitt	s.34
7 ”The Restoration of the Self”	s.39
Oversikt over Kohuts posisjon i “The Restoration of the Self”	s.39
Begrepet vertikal splitt i “The Restoration of the Self”	s.42
8. Begrepet vertikal splitt i “The Two Analysis of Mr. Z”	s.46
9. Diskusjon: Er det generelle begrep om en vertikal splitt i personligheten enhetlig?	s.54
10. Det teoretiske begrepets fruktbarhet i lys av forholdet til den romlige strukturen.	s.57
Forening - dannelse av nye begreper.	s.58.
Fremheving – oppmerksomhetsledende funksjon.	s.59

Den romlige strukturens bidrag til forståelsen av det teoretiske begrepet.	s.60.
Litteraturliste	s.62
Appendiks – Diagrammer over vertikal splitt	s.65

1. Innledning

Det er to personlige erfaringer som har inspirert meg til dette prosjektet. På første avdeling og også tidligere, så jeg med stor skepsis på det psykoanalytiske vokabularet. Men i løpet av andre avdeling, i form av kurs og i møte med klienter, har jeg hatt utallige opplevelser av at det vokabularet hjelper ens kliniske tenkning. Begreper som tidligere stengte var med ett åpnende og fruktbare. Dette er jo en opplevelse som jeg tror gjelder mange av oss psykologistudenter. Men at det er en vanlig opplevelse gjør den ikke mindre slående. Den andre erfaringen har sitt utspring i at jeg var to semestre på Berkeley, arnestedet for kognitiv lingvistikk. Der lærte jeg en tilnærming og en rekke teknikker for å undersøke og forstå ords betydninger. Teoretiske begreper i psykologien har ofte blitt tydeligere for meg selv med en tentativ kognitiv lingvistisk analyse. Min primære motivasjon med denne oppgaven er å utforske om en innsikter fra kognitiv lingvistikk kan bidra i en refleksjon over vår spontane opplevelse av psykoanalytiske begreper som fruktbare.

Kognitiv lingvistikk er en retning innenfor moderne lingvistikk som vokste frem på 1980-tallet som en motreaksjon til Chomskys generative paradigme, og da særlig til et skarpt skille mellom språkevnen og menneskets øvrige forståelsesapparat (Croft & Cruse 2004). Chomsky ser på menneskets språkevner som følge av en egen separat ”datamaskin” en språkmodul som har nedfelt i seg e noen grunnleggende regler, algoritmer. Kognitiv lingvistikk vektlegger blant annet at språket må forstås som en integrert del av menneskets forståelsesevner. Menneskets grunnleggende erfaringer spesielt og kunnskap generelt må tas med i betraktningen hvis man skal forstå ords betydning. Teorien om kognitive metaforer som jeg vi

I bruke i denne oppgaven er et eksempel på at enkle ikke-språklige erfaringer former semantiske relasjoner. Kognitiv lingvistisk analyse har blitt anvendt på begreper innen blant annet filosofi (Lakoff & Johnson, 1999) og politikk og samfunnsvitenskap (Lakoff, 1996; Turner, 2001; Patent, 1999). Så vidt jeg har kunnet bringe på det rene har det ikke blitt gjort noen utførlige analyser av psykoanalytiske begreper.

Heinz Kohut grunnla en av de mest innflytelsesrike retningene innenfor moderne psykoanalyse, selvpsykologien. Kohut (1971) utvikler begrepet vertikal splitt for å forstå personlighetsstrukturen til den største gruppen av pasienter med narsissistisk personlighetsforstyrrelse. Senere i forfatterskapet bruker Kohut (1977, 1979) begrepet vertikal splitt som eksempel på en personlighetsstruktur som selvpsykologien kan forstå og behandle mer tilfredsstillende enn klassisk psykoanalyse.

Kohuts begrep om en vertikal splitt i personligheten er også blitt diskutert av andre. Bacal sammenligner begrepet blant annet med Winnicotts begrep om et falsk selv (Bacal og Newman, 1990). Newman (1988) knytter det i tillegg til Mahlers begrep om en symbiotisk karakter. Foote (1999) argumenterer for at dissosiative forstyrrelser innebærer en vertikal splitt, mens hysteriske lidelser innebærer en horisontal splitt. Goldberg (1999) har utviklet begrepet vertikal splitt videre som et klinisk begrep, han forstår det særlig i forhold til begrepet benekting (disavowal). Lichenberg & Slap (1973) sammenligner Kohuts begrep om en vertikal splitt med andre bruk av begrepet splitting i psykoanalysen. Karterud (1995) presenterer Kohuts bruk av begrepet vertikal splitt i ”The Analysis of the Self”. Kohut bruker begrepet vertikal splitt i betydelig grad i fire sammenhenger (Kohut, 1971, 1977, 1979, 1996), uten at han diskuterer forholdet mellom hvordan han bruker begrepet i de ulike publikasjonene. Jeg har heller ikke funnet at noen andre har gjort en gjennomgripende avklaring av Kohuts bruk av dette begrepet.

Denne hovedoppgaven har som sitt sentrale tema forholdet mellom det *romlige* begrepet vertikal splitt og det *teoretiske* begrepet vertikal splitt Kohut utvikler. For å utforske dette har det også vært nødvendig å gjennomføre en grundig lesning av det teoretiske begrepet og avklare det i forhold til andre sentrale selvpsykologiske begreper. Gjennomlesningen av Kohuts begrep har vært styrt av spørsmålet: Hva mener Kohut med begrepet vertikal splitt? I særlig grad diskuteres i oppgaven hvorvidt vertikal splitt er et enhetlig begrep. Er det mulig å forene Kohuts bruk av begrepet vertikal splitt i et teoretisk begrep som har en systematisk relasjon til Kohuts andre sentrale begreper?

Den sentrale ledetråden i undersøkelsen av forholdet mellom den romlige begrepet vertikal splitt og det teoretiske begrepet vertikal splitt, det som dermed er min overordnede formulering av mitt prosjekt er: *Å forstå den erfaring at et begrep hentet fra en helt annen erfaringsdimensjon spontant kan forstås og oppleves som fruktbart i en psykoanalytisk sammenheng*. Min utforskning av dette vil ta utgangspunkt i den oppfatning at når begrepet er nytt i sin sammenheng så er dets meningsfullhet og fruktbarhet avhengig av at det *utnytter veletablerte begrepsstrukturer*. I teorikapittelet presenteres to typer av veletablert begrepsstruktur *rammer* (Fillmore, 1982, 1985; Clausner & Croft, 1999) og *kognitiv metafor* (Lakoff & Johnson, 1980, 1999; Grady, 1997) som er blitt studert over lengre tid innen kognitiv lingvistikk. I kapittelet om forståelsesprosessen bruker jeg disse begrepene til å gi jeg en fremstilling av *hvordan* kognitive metaforer i interaksjon med andre relevante kontekster, kan gjøre oss i stand til å spontant fortolke den romlige strukturen vertikal splitt. Etter at leseren har fått innblikk i deler av Kohuts bruk av begrepet vender jeg i ”Kognitive metaforer knyttet til begrepet vertikal splitt”, til spørsmålet om *hvilke* kognitive metaforer som brukes til å gi psykoanalytisk mening til det romlige begrepet. I sluttkapittelet trekker jeg på innsiktene fra både lesningen av Kohut og de undersøkelsen av de kognitive metaforene til å reflektere over begrepets fruktbarhet. De kognitive metaforene bidrar til å effektivisere tenkning og kommunikasjon og til fremheve sentrale forhold ved det teoretiske begrepet, men samtidig også til at begrepet lett kan misforstås.

Denne oppgaven befinner seg innenfor det området som nå kalles psykoanalytisk begrepsforskning (Dreher, 2000). Et formål med denne oppgaven er å søke å vise at det kan være interessant for oss å ta i bruk begreper fra moderne lingvistikk for å forstå våre begreper. At psykoanalysens språk er gjennomsyret av metaforer har vært diskutert helt siden Freuds tid (for en oversikt se Enckell 2002). Det denne oppgaven søker å bidra med er en presentasjon og bruk av en velutviklet metafor-teori til å gjøre en relativt omfattende undersøkelse av et enkelt begrep. Beskrevet på det mest generelle plan dreier oppgaven seg om å belyse forholdet mellom teoretisk og ikke-teoretisk begrepsstruktur og i så måte er dette som her forsøkes en parallell til bestrebelsene innenfor Psykologikken (Smedslund, 1997, 2004).

2. Teori

Ramme

Fillmore (1982; 1985) utvikler begrepet om ramme (frame), for å betegne: ”Ethvert system av begreper som er relatert på en slik måte at for å forstå et av dem må du forstå hele strukturen som det passer inn i” (1985, s. 111). Et klassisk eksempel er begrepet *selge*¹, som forutsetter kjennskap til begreper som *kjøper* og *vare*. Han forklarer ramme også som den prototypiske situasjon et ord passer inn i, og rammen utgjør bakgrunnsbetingelsene for bruken av et ord. Jeg bruker i denne oppgaven Fillmore sitt begrep om rammer, men dette er egentlig bare en versjon av en generell innsikt i kognitiv lingvistikk (Clausner & Croft, 1999). For å kunne redegjøre for et begreps innhold er det utilstrekkelig å beskrive egenskaper ved det begrepet fokuserer, referer til. Begreper forutsetter i tillegg en mer eller mindre skjematisk bakgrunnsituasjon.

La oss ta begrepet *splitt* som eksempel. Det vanlig romlige begrepet *splitt* er ikke bare et mellomrom mellom fysiske objekter, men disse delene har en fortid som enhet og det har foregått en prosess som har splittet dem. For å kunne bruke dette begrepet på en god måte, er det derfor nødvendig å kjenne til at det impliserer a) størrelsene: de nåværende fysiske delene, b) størrelsen: den opprinnelige fysiske enheten, c) en samtidig relasjon: splitten (mellomrommet), d) en prosess: som har ført til splitten. Det er denne implisitte kunnskapen som gjør at det i noen sammenhenger er bedre å si *splitt* enn mellomrom, som ikke har b) og d) i sin ramme. Denne rammen kan selvsagt beskrives mer utfyllende, hvis man for eksempel trenger å forstå forskjellen på *spalte* og *splitt*. Videre så er det sentralt at ikke alle elementene i rammen må være tilstede i situasjonen for at ordet kan brukes. Men jo mer som mangler jo mindre prototypisk er den splitten som omtales et eksempel på begrepet *splitt*.

”Vertikal splitt” brukes av Kohut til å benevne en sammenhengende og kompleks romlig struktur, som også innbefatter begreper som *sektor*, *lag*, *overflate* og *dybde*. Det som skjer her er at rammen til begrepet *splitt* settes sammen med rammene til disse andre begrepene. En vertikal splitt ”trenger” noen deler å splitte og når Kohut introduserer sektorer så passer disse inn i rammen til *splitt*, tilsvarer a) ovenfor. Dette er også gjensidig, i rammen til begrepet *sektor* så er det implisert at det finnes andre sektorer, og noe som skiller disse sektorene. En loddrett splitt passer dermed inn i rammen til *sektor*. Tilsvarende gjelder for *lag*,

¹ Leseren med kjennskap til kognitiv lingvistikk vil se at ikke følger de notasjonskonvensjonene som der er vanlig, i den hensikt å forenkle fremstillingen for ikke-lingvister.

men at lag i følge sin ramme trenger et skille som er vannrett, så den trenger den horisontale splitten og vise versa. Dybde og overflate er også brukt av Kohut i denne sammenhengen. Disse begrepene er motpoler i en inndeling av rommet inne i en beholder. På grunn av tyngdekraften så er den mest sentrale beholder orientering slik at overflate er opp og dybde er ned, men vi kan også se de som liggende hvor innerst er dypt. I vårt tilfelle synes det å være den mest sentrale orientering som er i bruk slik at sektorene blir beholdere med overflate og dybde. I den dikotomiserte sektoren skiller den horisontale splitten mellom et relativt overfladisk lag og et dypere lag. Slik passer en rekke av de romlige termene Kohut bruker i sin omtale av vertikal splitt sammen i en koherent form, en sammenhengende struktur.

Samtidig er det viktig å understreke at begrepet *vertikal splitt* gjennom sin ramme bare er direkte knyttet til sektor, som igjen har en dybde og en overflate. Dette innebærer at den veletablerte begrepsstrukturen til begrepet *splitt*, slik det brukes i uttrykket ”vertikal splitt” ikke støtter hele den komplekse romlige strukturen som Kohut tegner opp i diagrammene. Det forhold at den ene sektoren er delt på midten er ikke direkte knyttet til det romlige begrepet vertikal splitt, selv om det er kompatibelt med det.

Kognitiv Metaforsteori

Dette er en omfattende teori som har blitt utviklet av en rekke bidragsytere over de siste 25 årene. Det følgende er en forenklet versjon av de aspektene ved denne som danner grunnlaget for analysene av begrepet vertikal splitt i denne oppgaven. Lakoff og Johnson (1980, 1999; Lakoff, 1987, 1992; Lakoff & Turner, 1989; Johnson, 1987) definerer en metafor som å forstå et domene i lys av et annet. Det de ønsker å formidle med denne formuleringen er at metaforer ikke primært er forskjønnende ornamentikk eller forstyrrende kruseduller oppå en bokstavelig mening, men at metaforer tvert imot eksisterer på begrepsnivå og brukes til å tenke med. Med domene mener de en dimensjon i erfaringen, typisk eksempler på domener er synsdomenet som inneholder aktører som kan se, selve synsaksen, objekter som kan bli sett, forhold som kan gjøre det lettere eller vanskeligere å se. Et annet typiske domener er kjærlighetsforhold, bestående av bl.a. mulig par, følelser mellom dem og ulike stadier i forholdet. Noen domener inneholder en rekke andre, slik at det er vanlige å snakke om det sensori-motoriske domenet, som en hoveddimensjon i vår erfaring som innbefatter alle typer konkrete fysiske erfaringer, deriblant syn, og et mentalt domene som innebærer mentale erfaringer som følelser forståelser, tanker med mer. En metafor kjennetegnes altså av at et begrep fra et domene brukes for å forstå et begrep i et annet domene. Det domene som da

søkes forstått er måldomene, mens det domenet som brukes til å forstå er kildedomenet. Slik at for uttrykket ”jeg ser hva du mener” så er måldomenet forståelse og kildedomenet syn.

Lakoff og Johnson tok utgangspunkt i store mengder med konvensjonelt metaforiske uttrykk, slik som ”vi må investere i ekteskapet vårt”, ”prisene stiger”, ”Medisinene får han ikke ut av depresjonen”. De sammenstilte de uttrykk hvor ett kildedomene ble brukt om det samme måldomene. For eksempel så de under ett alle metaforiske uttrykk som brukte begreper fra synsdomenet om erkjennelse: ”Han er blind for faktaene i saken”, ”Faktaene i saken var uklare”, ”Jeg ser betydningen av nøysomhet”, ”det dunkelt sagte er det dunkelt tenkte”, ”ser du ikke hvor det bærer hen”, ”tåkeprat.” De la merke til at det var en systematikk i disse uttrykkene. I alle disse uttrykkene korresponderer seeren til erkjenneren, å se tilsvarer å erkjenne, synsobjektet korresponderer til erkjennelsesobjektet. Hindringer for å se innebærer hindringer for å forstå. Disse systematiske koblingene mellom synsdomenet og forståelsesdomenet viser seg ved forskjeller i betydningene mellom setningene over. Både blind og uklare gir oss den betydningen at faktaene var vanskelige å erkjenne, men fordi blind er en mangel ved seeren, så kan den første setningen få betydningen at det var en mangel ved erkjenneren som skapte vansker med å erkjenne faktaene. I den andre setningen er uklar en egenskap ved synsobjektet, og dermed at problemet for erkjennelsen er faktaene selv.

Et annet eksempel er at den romlige relasjonen avstand-nærhet er kildedomene for å beskrive et måldomene som kan betegnes som emosjonell intimitet. ”Han er en nær venn av meg”, ”Katastrofen gjorde at vi kom nærmere hverandre”. ”Vi har fått et tettere forhold enn jeg ønsker”. ”Etter at barna kom har vi fjernet oss fra hverandre.” ”Spedbarnet bruker hodebevegelser og blikk til å regulere avstand og nærhet.” Den romlige relasjonen nærhet brukes her om *emosjonell intimitet*. Igjen ser vi i setningseksempelene en systematisk forbindelse mellom kilde og mål domene. Nærhet korresponderer til intimitet og avstand er fravær av intimitet. Det å komme nærmere innebærer at får mer intimitet i relasjonen.

Lakoff og Johnson forklarer dette systematiske mønsteret i de metaforiske uttrykkene med at det eksisterer en underliggende begrepsstruktur som kobler måldomenet til kildedomenet. At ord får betydninger som avviker så mye fra deres sentrale betydning at vi vil kalle det en metafor, er uttrykk for en dypere struktur som Lakoff og Johnson kaller ”conceptual metaphor”². Det er også andre forhold som peker mot eksistensen av slike

² Dette uttrykket er det litt komplisert å oversette til norsk. ”Konseptuell metafor” blir feil fordi det norske konsept ikke tilsvarer det engelske concept. ”Begrepslig metafor” er nærmere i betydningen, men tungt og uelegant. Jeg velger derfor å kalle det kognitiv metafor, som synes å fange inn den sentrale betydningen at disse metaforene skal forstås som grunnleggende strukturer mellom begreper, i motsetning til metaforiske uttrykk som de understreket ordene i

kognitive metaforer. De samme kognitive metaforene gjennomsyrrer også amerikansk tegnspråk (Taub, 1997), og mange gester, (Sweetser, 1998). Kövecses (2000) siterer studier som finner at en rekke kognitive metaforer med emosjoner som måldomene er ”minst tilnærmet universelle” (s.139), selv når man undersøker totalt urelaterte språk som ungarsk, kinesisk og zulu. Også studier av ords betydningsutvikling over tid, har vist at det er en gjentatt prosess i indo-europeiske språk at ord som opprinnelig har en betydning i synsdomenet etter hvert får en tilsvarende betydning i erkjennelsesdomenet, og at mange av de ordene vi i dag oppfatter som rent tilhørende erkjennelsesdomenet som ”å vite”, opprinnelig hadde en perseptuell betydning. (Sweetser,1990).

Eksistensen av kognitive metaforer gjør det også forståelig hvorfor vi uanstrengt forstår nye metaforiske uttrykk som passer inn i kognitive metaforer. La oss ta som eksempel: ”Denne teksten må leses med elektronmikroskop”. Dette vil for de aller fleste innebære en ny bruk av elektronmikroskop, men hvis det sies om en tekst skrevet i 12 font, så er vi ikke tvil om at for å forstå teksten må den leses med ekstreme mengder oppmerksomhet. Nødvendigheten av et hjelpemiddel for å se korresponderer til nødvendigheten av et hjelpemiddel for å erkjenne, noe vi ofte forstår oppmerksomheten som. For å illustrere den rolle kognitive metaforer antas å spille for forståelsen av nye metaforiske uttrykk kan vi bytte ut elektronmikroskop med et annet instrument, for eksempel skrutrekker. Da får vi setningen: ”Denne teksten må leses med skrutrekker.” Denne setningen gir ikke umiddelbart en tydelig mening for oss på samme måte, og selv om en lytter nok kunne komme til en fortolkning etter å ha tenkt seg om, så synes det rimelig å anta at en slik omstendelig meningsfortolkning vil føre til at ulike lyttere i større grad ville komme til vidt forskjellige fortolkninger. De kognitive metaforene gir altså nye uttrykk en mulighet til å bli forstått umiddelbart.

I ”Metaphors we live by” (1980) argumenterer Lakoff og Johnson for at grunnlaget for disse kognitive metaforene er sammenhenger i vår erfaring. De argumenterer mot et tradisjonelt syn om at det er likhet mellom kilde og mål domene som er grunnlaget for metaforen. I forhold til den kognitive metaforen hvor nærhet er koblet til emosjonell intimitet så synes det vanskelig å finne noen likhet mellom de to domene. Det finnes riktignok en svært skjematisk likhet, nemlig at både nærhet og intimitet er en relasjon mellom to enheter som kan variere gradvis. Men det som ikke forklares er hvorfor nærhet innebærer intimitet og avstand fravær av intimitet. Kunne det like gjerne vært omvendt? Kognitiv metaforteori hevder at det ikke er tilfelle og at grunnlaget for denne metaforen er korrelasjonen i vår

setningene i gåseøyne er eksempler på. Tilsvarende oversetter jeg dermed ”The Conceptual Theory of Metaphor”.med Kognitiv metaforteori.

erfaring, mellom det å være fysisk nærme noen og å oppleve emosjonell intimitet. Dette er en grunnleggende sammenheng som allerede spedbarnet har talløse erfaringer med. Den sammenhengen i erfaringen som ansees å være tilstrekkelig for å danne en kognitiv metafor er en tydelig korrelasjon, sammenhengen trenger ikke å være perfekt eller nødvendig. Det går både an å være fysisk svært nærme noen uten å være i emosjonell kontakt, og man kan selvsagt oppleve emosjonell intimitet med en man snakker med i telefonen som fysisk befinner seg på et annet kontinent. Hjernen vår synes imidlertid ikke å kreve ufeilbarlige sammenhenger for å oppdage at noe ofte opptrer sammen i vår erfaring. Den samme forklaringen kan også gjøres for forholdet mellom å se og å erkjenne. Det er en svært tett korrelasjon mellom det å se (sanse) noe og det å få kunnskap om det man ser. Imidlertid har andre kognitive lingvister (se for eksempel Evans, 2003) argumentert for at å se bør forstås som en type erkjennelsesaktivitet, og at denne metaforen derfor er basert i en form for likhet snarere enn korrelasjon. Dette er en ganske komplisert diskusjon som jeg vil gå noe mer inn på i mer generelle termer nedenfor.

Kognitiv metafor-teori er betydelig sitert og omdiskutert i lingvistikk og en rekke andre fag som psykologi, sosialantropologi, retorikk, filosofi og litteraturvitenskap. Det er utenfor rammen til denne oppgaven å gjøre en drøfting av styrker og svakheter som inkluderer alle disse feltene. Derimot vil jeg diskutere kort noen problemer med Lakoff og Johnsons posisjon som er blitt løftet frem av andre bidragsyttere innenfor den kognitiv lingvistiske tradisjonen og som er relevante i vår sammenheng.

Grady (1997) utforsker og diskuterer hypotesen om at de kognitive metaforene har sitt grunnlag i sammenhenger i erfaring. Han finner og identifiserer en stor gruppe av metaforer, som han kaller primære metaforer, hvor det er en rekke ulike typer av lingvistisk evidens for at dette er tilfelle. De to eksemplene jeg har brukt, *å forstå er å se*, og *emosjonell intimitet er nærhet* er begge eksempler på primære metaforer i Gradys forståelse. Imidlertid finner Grady også at noen kognitive metaforer ikke synes å ha sin basis i slike sammenhenger i erfaringen. Det å forstå ekteskapet metaforisk som en forretningsvirksomhet, slik som i: ”Vi må investere i forholdet vårt”, er et eksempel på det Grady kaller metafor basert på oppfattet likhet.

Tyler og Evans (2001; 2003; Evans, 2003) diskuterer om språkbrukeren bruker underliggende kognitive metaforer hver gang de forstår sterkt konvensjonaliserte metaforiske uttrykk. Uttrykk som: ”Han er i dårlig humør”, ”Denne medisinen får pasient ut av depresjonen”, forstår kognitiv metafor-teori som uttrykk for en metafor hvor *mentale tilstander* forstås som *romlig lokalisering*. Tyler & Evans følger Grady (1997) i at det er en

sammenheng i vår erfaring mellom det å være i et rom eller annen lokalitet, og den mentale tilstand vi opplever, og at denne korrelasjonen ser ut til å være det opprinnelige grunnlaget for at *i* og *ut av* kan brukes i disse ikke-romlige betydningene. I et diakront perspektiv, språkutviklingen sett over tid, er dette dermed metaforiske uttrykk. De presenter imidlertid psykologisk evidens som kan tyde på at dette for språkbrukerne eksisterer som to helt atskilte begrep knyttet til den samme ordformen *i*. De argumenterer for at vår daglige bruk av *i* om en relasjon til en tilstand ikke nødvendigvis innebærer at vi tar i bruk en underliggende kognitiv metafor, at vi tar i bruk begrepsstruktur som hører hjemme i et romlig domene. I et synkront perspektiv er det i så tilfelle ikke et metaforisk uttrykk, selv om vi kan gjenoppleve det som en metafor når vi blir oppmerksom på sammenhengen. I denne oppgaven skriver jeg om hvordan vertikal splitt utnytter eksisterende begrepsstruktur i form av romlige begreper og kognitive metaforer. Tyler og Evans argumenter for sterkt konvensjonaliserte uttrykk, mens vertikal splitt som sammensatt uttrykk er en nydanning Kohut står for. Imidlertid har deres argumentasjon den konsekvens at hvis vertikal splitt (hadde blitt) blir sterkt konvensjonalisert, så vil det kunne medføre at begrepet mister noe av sin tilknytning til romlige begreper og kognitive metaforer.

3. Forståelsesprosessen

Leseren eller lytteren som prøver å tilegne seg Kohuts begrep om en vertikal splitt i personligheten vil trekke på forståelse fra en rekke ulike kontekster. En svært sentral kontekst er det som ligger aller nærmest begrepet, det Kohut eksplisitt skriver om begrepet, og hvordan han bruker det i ulike sammenhenger. Denne forståelsen fra den nærmeste konteksten vil avstemmes mot den større sammenhengen begrepet står i. Leseren vil forsøke å integrere vertikal splitt inn i leserens generelle forståelse av Kohuts teori. Den psykoanalytisk informerte leser vil også trekke på andre teoretikere som oppleves som relevante. Kontinuerlig i denne prosessen vil leseren også trekke inn egne erfaringer, fra klinikken og utenfor. Forståelsen av hva som menes med vertikal splitt vil også formes av leserens kjennskap til andre psykoanalytikers bruk av begrepet splitt. I hvilken grad disse ulike kontekstene trekkes inn i en bevisst streben etter å forstå begrepet er selvsagt avhengig av hvor mye innsats leseren eller lytteren legger i å forstå begrepet. Det synes imidlertid rimelig å anta at selv den spontane forståelsen en leser produserer når den møter det psykoanalytiske begrepet for første gang innebærer en bruk av ulike kontekster, selv om leseren ikke nødvendigvis reflekterer over dette.

Samtidig er vertikal splitt også et romlig begrep. Denne romlige strukturen, bestående av to sektorer som står ved siden av hverandre atskilt av et loddrett avlangt mellomrom, er ikke bare beskrevet av Kohut, men det er også tegnet inn i diagrammer som Kohut bruker til å forklare begrepet vertikal splitt (se appendiks). Hvordan kan en slik romlig struktur spontant gi mening i en psykoanalytisk diskurs? Hvilke fortolkninger, betydninger leser vi inn i den? Hvilke konsekvenser har det for det psykoanalytiske begrepets fruktbarhet at det er knyttet til det romlige begrepet? Disse tre relaterte spørsmål forsøker denne oppgaven å svare på.³

³ I særlig grad Lakoff & Johnson (1999) har brukt kognitiv metafor-teori til å drøfte teoretiske begreper. Leseren som er kjent med deres arbeider vil se at denne oppgaven, gjennom å diskutere de kognitive metaforene som etablert begrepsstruktur som Kohut *utnytter* til å forstå og formidle det kliniske fenomenet han er interessert i, forutsetter et annet styrkeforhold mellom metaforen og begrepsutvikleren enn det synes rimelig å forstå Lakoff & Johnson sin posisjon som. En avklaring av forholdet mellom Lakoff og Johnsons filosofiske posisjon og resultatene fra kognitiv metafor-teori ligger utenfor rammene til denne oppgaven. Det primære i denne oppgaven er å vise hvordan kognitiv metafor-teori kan gi mening til vår spontane opplevelse av et begrep som henter begrepsstruktur fra en helt annen erfaringsdimensjon spontant kan forstås og oppleves som fruktbart.

En måte å forstå det romlige begrepet vertikal splitt er som en metafor. I lys av kognitiv metafor-teori er det ikke feil, men upresist. Vertikal splitt får mening i den psykoanalytiske diskursen gjennom en rekke ulike kognitive metaforer. Den romlige strukturen forener kildebegrepene til flere kognitive metaforer. Den romlige strukturen består av størrelser (*sektorene*), relasjoner (*ved siden av*, *atskilthet (ikke-kontakt)*) og egenskaper (*dyp/ned*, *overflate/opp*). Alle disse kan tjene som kildebegrep for kognitive metaforer. Hver av disse romlige aspektene kan igjen bli fortolket av ulike kognitive metaforer.

Kohut kan bruke et slikt romlig begrep i en psykoanalytisk kontekst fordi han ”vet”⁴ at leseren vil være i stand til å fortolke den spontant og på forutsigbare måter ved hjelp av kognitive metaforer. Leserens ”oppgave” dersom den skal forstå hvorfor Kohut bruker et romlig begrep for å karakterisere en personlighetsstruktur blir å finne ut hvilke kognitive metaforer som er relevante i fortolkningen av de ulike aspektene ved den romlige strukturen.

Hvordan skal man for eksempel forstå at sektorene er *ved siden av hverandre*? Dette er en relasjon som kan være kildebegrep i en rekke ulike kognitive metaforer. For å forstå dette er det nødvendig å trekke inn en forståelse av hvilke erfaringer som korrelerer med en *ved siden av hverandre* relasjon i vår erfaringsverden. På grunn av tyngdekraften er det slik at en over – under relasjon vanligvis vil innebære en asymmetrisk relasjon. I en stabel av klosser er klossene over kausalt avhengige av klossene under for å bevare sin posisjon, mens klossene under er relativt sett uavhengig av klossene over. Denne sammenhengen fører til at vi får en kognitiv metafor hvor under blir knyttet til kausal betingelse, og over til kausal avhengighet. Konvensjonelle metaforiske uttrykk som ”grunnlag”, ”basis” og ”underliggende” er uttrykk for en slik metafor. Denne kan også utnyttes i dannelsen av teoretiske begreper, slik som Marx’ skille mellom basis og overbygning. Forstått i lys av denne kognitive metaforen kan *ved siden av hverandre*, bety at sektorene er kausalt uavhengig av hverandre, at den ene ikke er kausalt avhengig av den andre. En annen sammenheng mellom over og under finner vi når mennesker og andre levende vesener er involvert i fysisk kamp. Da er det slik at den som er øverst får ekstra drahjelp av tyngdekraften. Den har dermed et ”overtak”, mens den andre er ”underlegen”. Denne sammenhengen blir da basis for den kognitive metaforen hvor *over* er knyttet til *kontroll*, og det å *bli kontrollert* til *under*. Fortolket av en slik kognitiv metafor kan *ved siden av hverandre* innebære at det ikke er slik at den ene sektoren kontrollerer den andre sektoren. En tredje sammenheng oppstår fordi de fleste av de objektene vi er interessert i befinner seg i øyehøyde eller under, dette gir en sammenheng mellom det å være *oppe*, eller

⁴ Når jeg bruker uttrykk som ”vet” ”oppgave”, ”finne ut” og lignende mener jeg selvsagt ikke å implisere at dette er bevisst, eksplisert kunnskap eller kontrollerte prosesser.

over og være *tilgjengelig for å bli observert/erkjent*, mens under eller nede henger sammen med å være skjult av det som er oppå og dermed vanskeligere å erkjenne. Dette ser vi i uttrykk som: ”Kom det opp noen nye problemer på møtet”. ”Har Per dukket opp”? ”Her ligger det noe under”! Det sistnevnte tilfelle synes å være en kombinasjon av *under* som *kausal betingelse* og *under* som *ikke direkte observerbar/vanskeligere å erkjenne*. Siden sektorene ved siden av hverandre også begge to er *oppe*, den ene er ikke over den andre, så kan dette fortolkes til at de begge viser seg, kan bli observert. Hvis man tar pasientens perspektiv motsvarer dette at innholdet i begge sektorene er bevisste. Det er også en rekke andre kognitive metaforer som er diskutert i litteraturen (Lakoff & Johnson, 1980, 1999; Grady, 1997) som har *opp/over – ned/under* som kildedomene. For eksempel er *moralsk* knyttet til *opp*, slik vi ser i uttrykk som ”høy moral”, ”nedrig”, og muligens også i at Freuds internaliserte moralske instans er *overjeg’et*. Når sektorene er ved siden av hverandre kan det da innebære at det ikke er noe forskjell på dem i moralsk kvalitet.

En annen fortolkningsmulighet får vi ved at sektorene ved siden av hverandre er like dype. Dyp er kildebegrep i en rekke kognitive metaforer. Av særlig interesse for oss her bruken av det i sammensetninger som: ”dypeste lengsler”, ”dypt rørt”, ”dype følelser”. Dype lengsler og følelser uttrykker noe som er spesielt viktig og sentralt for oss, er uttrykk for vårt autentiske selv. Overfladiske følelser uttrykker ikke det som egentlig er viktig. Spørsmålet om og i så tilfelle hvilken sammenheng i erfaringen en slik kognitiv metafor har sitt utspring er ikke blitt tilfredsstillende diskutert innenfor kognitiv metafor-teori, og det vil sprengte rammene for oppgaven å gjøre en slik undersøkelse her⁵. Imidlertid finnes det, som Grady (1997) har vist, veletablerte kognitive metaforer som ikke har en basis i sammenhenger i erfaring. En av de metaforiske betydningene til “*deep*” i Oxford English Dictionary, er: ”Deep-rooted in the breast; that comes from or enters into one's inmost nature or feelings; that affects one profoundly” (elektronisk utgave, internett). Denne har betydninger oppført fra 1400-tallet med eksempler som “hvis mine dypeste bønner ikke kan mildne Dem”. Det synes dermed rimelig å se på koblingen mellom *dyp* og det vi tentativt kan kalle *uttrykk for det som er særlig betydningsfullt*, som en etablert kognitiv metafor. Det at sektorene er ved siden av hverandre og presumptivt like dype forstås som at de begge er uttrykker sentrale behov og motiver hos pasienten, de er begge knyttet til det autentiske selvet.

⁵ En mulighet er en kroppslig sammenheng. Følelser oppleves som ulikt plassert i kroppen og at følelser som uttrykker noe spesielt viktig oppleves som at sitter lengre inn og ned i kroppen, eller at de resonnerer dypere ned i kroppen. Noen personer jeg har luftet dette med kjenner igjen dette som kroppslige opplevelser, mens andre er helt uforstående. Dette er det flere mulige forklaringer på, en mulighet er ulik grad av kroppsbevissthet, en annen at den kroppslige opplevelsen er sekundær til metaforen, skapt av de metaforiske begrepene og at det varierer i hvilken grad vi kroppsliggjør metaforen slik.

Leseren møter altså det romlige begrepet vertikal splitt med et repertoar av kognitive metafor som kan gjøre strukturen meningsfull i en psykoanalytisk kontekst. Mener Kohut at begge sektorene inneholder egentlige, sentrale opplevelser og behov? Tenker Kohut seg at begge personlighetssektorene er bevisste og synlige for den oppmerksomme observatør? Hvilken av disse som er relevante må leseren gå til de andre kontekstene for å finne svaret på, mens spørsmålet altså kommer fra den kognitive metaforen. Den metaforiske fortolkningen av den romlige strukturen, skjer dermed i en interaksjon mellom de kognitive metaforene og de andre relevante forståelseskontekstene.⁶ Resultatet av denne prosessen er at noen aspekter ved det teoretiske begrepet blir knyttet til den romlige strukturen direkte gjennom kognitive metaforer. De aspektene ved Kohuts teoretiske begrep om en vertikal splitt som ikke bare følger av hva han eksplisitt skriver om begrepet og hvordan han bruker det, men som også støttes av en metaforisk fortolkning av den romlige strukturen blir direkte knyttet til den romlige strukturen. I vårt tilfelle kan det allerede røpes at Kohut tenker seg at begge sektorene er bevisste og viser seg for omverdenen, disse egenskapene kan dermed sies å være knyttet til den romlige metaforen ved hjelp av kognitiv metaforer, jamfør diskusjonen ovenfor. Et eksempel på et forhold ved teoretisk begrepet som ikke synes å være direkte knyttet til den romlige strukturen er at dette begrepet brukes om narsissistisk patologi. Dette er en forståelse leseren kun får fra konteksten. I siste kapittel vil jeg argumentere for at en forståelse av hvilke egenskaper som er direkte knyttet til det romlige begrepet gjennom kognitive metaforer er av betydning for å forstå fruktbarheten til et teoretisk begrep, blant annet fordi disse egenskapene blir fremhevet av begrepet.

Det ovenstående er en psykologisk hypotese om hvordan vi som lesere av Kohut forstår hans begrep om en vertikal splitt i personligheten. De kognitive metaforene har sin basis i enkle sammenhenger i vår erfaring. Fordi de er veletablerte strukturer i det kognitivt ubevisste kan vi uten å reflektere over det bruke de til å gi en metaforisk fortolkning av romlige begreper som vertikal splitt. Rammene til begrepene splitt og vertikal aktiveres også hver gang vi bruker disse begrepene og er dermed også veletablerte strukturer i det kognitivt ubevisste. Men at disse prosessene kan foregå utenfor vår oppmerksomhet betyr ikke at vi ikke kan bli oppmerksomme på dem, noe denne oppgaven forsøker å bidra til.

De kognitive metaforene er svært veletablerte begrepsstrukturer. Det samme er også tilfellet for rammene til splitt og vertikal som binder den romlige strukturen sammen. Gjennom å kalle

⁶ Så vidt jeg kan forstå ligner en slik prosess på det Enckell (2002), innenfor et annet metaforsteoretisk rammeverk, kaller "semantic work".

sitt begrep for vertikal splitt kan Kohut ta i bruk betydelige mengder med etablert ikke-teoretisk begrepsstruktur for å formidle sine psykoanalytiske innsikter. I denne oppgaven vil jeg ikke forsøke å gi noen total oversikt over de kognitive metaforene som Kohut tar i bruk. Derimot vil jeg fokusere på noen sentrale kognitive metaforer. Fordi ”Forelesning om vertikal splitt” (1973) gir flere lingvistiske eksempler som er oppklarende for å forstå de metaforene som er knyttet til begrepet vertikal splitt har jeg plassert en diskusjon av de relevante kognitive metaforene i etterkant av en diskusjon av denne kilden. Før dette trenger vi imidlertid kjennskap til begrepet vertikal splitt i den konteksten Kohuts omtale og bruk av det utgjør. Det er fire betydelige kilder til begrepet vertikal splitt: Kohuts første bok: *The Analysis of the Self* (1971), En forelesning fra 1973 om begrepet (Kohut, 1996), Kohuts andre bok: *The Restoration of the Self* (1977), og artikkelen ”The Two Analysis of Mr. Z” (1979). I tillegg bruker han begrepet ved noen få andre anledninger (1978, 1983). Denne lesningen av begrepet tar utgangspunkt i de fire sentrale kildene.

4. ”The Analysis of the Self”

Oversikt over Kohuts teoretiske ståsted i ”The Analysis of The Self”

Kohuts teoretiske utvikling kan forstås som stadig mer radikale forsøk på å finne en metapsykologisk forståelse av noen sentrale kliniske erfaringer som ikke passet inn i eksisterende egopsykologisk teori. I Analysen av selvet konseptualiserte Kohut disse erfaringene som at pasienter med uanalyserbar narsissistisk personlighetsforstyrrelse, allikevel kunne få sin sentrale patologi gjennomarbeidet, dersom man forsto at den type overføring de etablerte overfor analytikerens i vesentlig grad skilte seg fra vanlig ødipale overføringer, og endret sine terapeutiske holdning og intervensjoner deretter.

Det første forsøket innebar å integrere disse i klassisk psykoanalytisk metapsykologi, og bruke driftsmodellen, energibegrepet og den topografiske modellen. Han modifiserer dette på to vis, for det første modifiserer han topografimodellen (Kohut & Seitz, 1961) til at det finnes et område av psyken hvor id og ego kan danne et ubrutt kontinuum. Konflikt mellom de psykiske aktørene er derfor ikke en nødvendig tilstand. Den andre modifikasjonen som Kohut (1966) lanserer, er at det finnes en egen narsissistisk libido (drivkraft, energi) med sin egen utviklingsvei. Problemet med narsissistisk patologi er dermed ikke at libido har knyttet seg til selvet istedenfor til objektene, men at de narsissistiske strukturene den narsissistiske libidoen katekserer (fyller med energi) er umodne, og dermed urealistiske i sine forventninger, krav og lengsler. Det genetiske grunnlaget for dette er traumatiske narsissistiske frustrasjoner i barndommen. Kohut argumenterer for at den narsissistiske libidoen deler seg i to løp.

Den ene strømmen knytter seg til, lader det grandios-ekshibisjonistiske selvet: Dette viser seg som opplevelsen av å være enestående, i stand og berettiget til å kontrollere omgivelsene, en forventning om å bli møtt med beundring og aksept, og lengsel etter å vise seg frem og stå i sentrum for oppmerksomheten. I en sunn utvikling møtes denne grandiositeten hovedsakelig med speilende responser, foreldrene blir entusiastiske over at barnet når nye milepæler. Men samtidig frustreres dette behovet noen ganger, foreldrene glemmer å se barnet, og de stiller gradvis høyere krav. Dette fører til modning: Barnet får gradvis mer virkelighetsnær oppfattelse av egen betydning og med det mer realistiske

ambisjoner. En gradvis optimal frustreringen fører til at barnet overtar mer av denne speilende funksjonen selv, den bygges inn som psykisk struktur. Barnet blir i stand til å bevare en følelse av egenverdi også relativt uavhengig av den applaus det får fra sine omgivelser. Kohut hevder at når barnet i mindre grad trenger andre for å opprettholde et eget sammenhengende selv så blir det også i stand til å forholde seg til andre mennesker som selvstendige selv, med egne opplevelser, behov og intensjoner. Den modne formen for narsissistisk energi kanaliseres som energi til - og stolthet over - egne realistisk vurderte, prestasjoner og prosjekter. Metapsykologisk formulerer Kohut dette som at id er i ubrutt kontinuum med ego. Det er ingen konflikt mellom disse. Ego drar nytte av id sin energi til sine egne formål.

I en patologiserende utvikling blir barnets behov for speiling i traumatisk grad ikke møtt. Kohut argumenterer for at de omsorgsgiverne som slik berøver barna sine for den nødvendige narsissistiske næring selv har alvorlig narsissistiske patologi. Deres eget akutte behov for å være i sentrum og få speiling og bekræftelse, gjør dem ute av stand til å gi dette i tilstrekkelig grad til sine barn. Ekshibisjonismen som ikke mottar applaus vendes til skam, og når ønsket om oppmerksomhet fører til at omsorgsgiver vender seg bort fra barnet, så knyttes dette til angst for å miste sistnevnte.

Den andre strømmen med narsissistisk energi katekserer, lader, det allmektige foreldrebildet. Kohut påpeker at barnet har behov for å se foreldrene som allmektige og allvitende, de må være idealiserbare. I hovedsak er prosessene for sunn og usunn utviklingen av det allmektige foreldrebilde analog til det ovenfor beskrevne grandiose selvet. Men der det grandiose selvet fører til at ambisjonene får stadig tilgang på energi, så fører den sunne omdanningen av det allmektige foreldrebildet til at personens mål og verdier får tilstrekkelig med styrke til å kunne veilede personen, metapsykologisk forstår han dette som katekseringen av superego. Siden Kohut primært drøfter eksempler på et avsplittet grandios selv når han beskriver den vertikal splitten i psyken, vil jeg ikke bruke mer plass på beskrivelsen av behovet for å idealisere. Jeg vil i fortsettelsen stort sett holde meg til å omtale det grandiose selv, men analoge prosesser gjelder stort sett også for den andre strømmen av narsissistisk patologi.

For det traumatiserte barnet oppstår det derimot en fortrenningsbarriere mellom ego og id. Egoet vil forsvare seg mot de underliggende urealistiske krav og de ubehagelige spenningstilstandene (raske fluktuasjoner mellom drivkraften i den narsissistiske energien og inhiberende angst og skam) som oppstår når den umodifiserte narsissismen trenger inn i bevisstheten, gjennom å fortrenge og splitte av disse arkaiske narsisstiske strukturerne. Dermed oppstår det en konflikt i psyken. Konsekvensen av denne er at ego blir svakt og

preget av energimangel. Det bruker kreftene sine på holde narsissismen unna, og har ikke tilgang på den narsissistiske energien fra de dype kildene i psyken. De arkaiske og umodifiserte narsissistiske strukturene på sin side forblir umodifiserte fordi ego gjennom å fortrenge og splitte de av, hindrer disse lengslene og forventningene i å møte virkeligheten, og dermed forblir de urealistiske og umodifiserte.

Opprettelsen av en narsissistisk overføring innebærer at disse lengslene og forventningene igjen blir mobilisert, kommer frem, i analysen. Dette gjør det mulig at den avbrutte utviklingen kan gjenopptas. Den analytiske situasjonen stimulerer håpet om å bli sett, bekreftet og beundret av analytikerens. Sistnevntes bidrag er for det første å avholde seg fra å påpeke at grandiositeten er urealistisk. Analytikerens må isteden vektlegge at den er uttrykk for et adaptivt behov som hører hjemme i en tidlig utviklingsfase, og at det nå er viktig at den får komme inn i bevisstheten. I tillegg kan analytikerens bidra ved å tolke pasientens motstand mot å mobilisere det grandiose selvet, altså redselen for ubehagelige spenninger m.v. Det er ikke nødvendig eller formålstjenlig at analytikerens opptrer beundrende på samme måte som foreldrene skulle ha gjort, hevder Kohut. Slik kan altså analytikerens legge til rette for at pasienten for opprettet en narsissistisk overføring. Opprettelsen av en slik overføring innebærer at pasienten kommer i en tilstand av narsissistisk likevekt. Fra å være dominert av skiftningene mellom tomhet og ubehagelige spenningstilstander så føler pasienten seg roligere, mer solid ”som et varmt bad⁷” (side 127), og dette drar også med seg at pasienten får ny vitalitet i arbeidet og i mellommenneskelige relasjoner. Ganske raskt vil imidlertid denne balansen forrykkes av at analytikerens gjør noe som erfares som å svikte pasienten: Feiltolkninger, manglende interesse, eller det at analytikerens tar helgefri. Pasienten får sine narsissistiske behov frustrert. Den opplever da regresjon (tilbakefall) til et mer arkaisk selv, blir fragmentert og med mer umodne grandiose krav. Dersom analytikerens forstår dette, og er i stand til å gi en slik forståelse videre til pasienten så vil dette befordre at balansen gjenopprettes. Gradvis fører en slik gjennomarbeiding til at grandiositeten realitetsorienteres og at pasienten selv bygger opp evnen til å bevare selvfølelsen, analogt med den ovenfor beskrevne sunne utviklingen.

Begrepet selvet i ”The Analysis of the Self”

Begrepet om selvet er svært komplisert slik det brukes i denne monografien, og det har i noen grad betydning for å forstå diskusjonen av vertikal splitt at det klargjøres. I forordet diskuterer

⁷ Alle oversettelser av sitater fra Kohut er mine egne.

Kohut forholdet mellom selvet og de psykiske systemene (agencies) ego, id og superego. For det første er selvet et mer opplevelsesnært (experience-near) begrep, d.v.s det er mer umiddelbart observerbart med den empatiske – introspektive metode. Mens de psykiske systemene er enheter på et mer abstrakt nivå.

For det andre bestemmer han det som:

”et innhold i det mentale apparat. Mens det ikke er et system (agency) i sinnet, så er det en struktur inne i sinnet siden det (a) er katekert med drifts energi og (b) det har kontinuitet i tid, d.v.s. det er vedvarende. Som psykisk struktur har selvet også en psykisk lokalisering. For å være mer spesifikk, forskjellige – og ofte inkonsistente selvrepresentasjoner er tilstede ikke bare i id, egoet og superego, men også innen for en enkelt aktør i sinnet. Det kan for eksempel eksistere kontradiktoriske bevisste og prebevisste selv representasjoner – for eksempel av grandiositet og underlegenhet side om side, som okkuperer enten avgrensede steder i innenfor egoets område, eller sektorielle posisjoner innenfor det område av psyken hvor id og ego former et kontinuum.” (s. xv).

I oversikten har vi allerede vært innom denne forståelsen. Det arkaiske, umodne selvet som er plassert i id, hindrer katekseringen av det realistiske selvet plassert i ego. Den siste setningen her er forøvrig den første henvisningen til en vertikal splitt i psyken.

Det eksisterer imidlertid i tillegg en tredje sentral bestemmelse av forholdet mellom selvet og et av de psykiske systemene, egoet: ”[O]pplevelsen av et enhetlig selv, som konsekvens av pålitelig narsissistisk kateksering av selv bildet, er en viktig forutsetning for et sammenhengende fungerende ego;” (s. 132). Mens bestemmelsen av selvet som et innhold i det mentale apparat synes å innebære en underordning av selvet (Karterud,1995), så er det her slik at selvet kan sies å overordnes ego, i det ego blir avhengig av selvet. Denne sammenhengen mellom selvet og ego spiller en fundamental rolle i Kohuts teori. Det er grunnlaget for at behandlingen av selvet fører til bedre ego funksjoner som blant annet viser seg i evne til å realisere sitt talent i arbeid. Et annet moment i sitatet over er at det inneholder to ”selv”. Det ene selvet er opplevd og dets integritet er den direkte forutsetning for egos funksjonsevne. Det andre selvet betegnes her som ”selv-bildet” og dets kateksering med libido sees på som den underliggende årsaken til sammenhengen i det andre, opplevde, selvet.

Disse to selvene synes å eksistere til dels uavhengig av hverandre også ellers i denne monografien. Det selvet som er et selv-bilde, og er mer eller mindre ladet med narsissistisk libido har en plassering i det mentale apparat. Og dette selvet kontrasteres gjerne med

samtidig eksisterende andre selv, med et annet bilde av personen og/eller modningsnivå og som har en annen plassering i psyken. De tre mest vanlige eksemplene på dette selvet er: Det: fortrenge, umodifiserte grandiose selvet, det avspiltete, fordreide grandiose selvet, det (underlegne) selvet i realitetsego.

Det andre selvet modifiseres gjerne med at det i ulikt grad at har strukturell integritet: Det betegnes som helt, sammenhengende, stødig, solid, eller fragmentert, svakt, skjørt. Også tomhet synes å være en vanlig egenskap ved dette selvet. Dette kan dreie seg om midlertidige svingninger i integriteten, fragmentering, eller mer grunnleggende strukturelle forutsetninger for å bevare integritet, et solid versus et skjørt selv. Dette selvet forstås i kontrast til selvet slik det optimalt er, eller selvet slik det var eller kommer til å være på andre tidspunkt. Det er på ethvert tidspunkt bare ett slikt selv, når det for eksempel fragmenteres så fører ikke det til at man får flere samtidig eksisterende selv, men bare at selvet er fragmentert og dermed ikke i stand til å koordinere seg selv.

Det er vanskelig å kjenne igjen at et begrep om et selv, kateksert med narsissistisk libido som eksisterer i fortrenkning i id, er mer opplevelsesnært enn begrepet id. Selvet som modifiseres med ulik grad av strukturell integritet beskrives derimot med svært evokative, og umiddelbare termer. Disse to selvene utelukker imidlertid ikke hverandre. Sitatet ovenfor er et eksempel på at de relateres i et årsak-virkningsforhold hvor katekseringen av selvet med libido blir årsaken til selvets strukturelle integritet. Disse to selvene kan også "smeltes sammen" slik at selvet i realitetsego betegnes som skjørt. Det nøyaktige forholdet mellom disse to selvene, om de burde betegnes som to ulike begreper eller om det er to relativt uavhengige betydningsdimensjoner, jf Dreher (2000), ved det samme begrep, har jeg ikke hatt anledning til å avklare. Men det synes rimelig klart at det er stor og systematisk variasjon i hvordan Kohut bruker 'selvet' i denne boken, og at en tentativ forståelse av hvilken av disse han på et gitt tidspunkt sikter til synes å være ganske essensielt for å kunne følge han. For eksempel så synes begrepet selv-objekt, "objekter som er opplevd som del av selvet" (s.xv) å være meningsfullt primært i forhold til selvet-som-integrert-struktur. Den andre fyller en selvobjekt funksjon når den bidrar til at selvet oppleves som sammenhengende og solid, og at den andre har fylt en slik rolle blir først og fremst tydelig for personen når den opphører å gjøre dette med mer eller mindre alvorlig fragmentering av selvet som resultat. I forståelsen av presentasjonen vertikal splitt som vi nå skal ta fatt på, synes imidlertid Kohut primært å bruke selvet som selv-bilde.

Begrepet vertikal splitt i ”The Analysis of The Self”

Kohut presenterer begrepet vertikal splitt en sammenhengende presentasjon over ti sider i del 2 av boken, den delen som omhandler aktiveringen av det grandiose selvet. I tillegg bruker Kohut det i noen kortere passasjer. Hovedpresentasjonen utgjør mesteparten av et underkapittel med tittelen ”Analytikerens funksjoner i analysen av speilende overføring” (s. 175). Motivasjonen for å introdusere et strukturbegrep under en slik overskrift synes å være at ”... analytikerens intervensjoner er avgjørende påvirket av hans grep om den metapsykologiske basisen for den psykopatologien han analyserer” (s.177).

Kohut introduserer vertikal splitt som et begrep om en kronisk strukturendring i psyken, som korrelerer til forsvarsmekanismen benekting. Denne vertikale splitten manifesterer seg som: ”ved siden av hverandre, bevisste eksistensen av ellers inkompatible psykologiske holdninger *i dybden*”. (s.177, kursivering i original). Han kontrasterer dette til horisontale splitter som kommer i stand ved fortregning eller negasjon. Deretter bruker Kohut dette strukturbegrepet til å dele inn pasienter med narsissistisk personlighetsforstyrrelse i to grupper. De som bare har en horisontal splitt, fortregningsbarriere, og de som også har en vertikal splitt. I bruken av begrepet vertikal splitt synes Kohut interesse å ligge i hva en slik strukturendring impliserer for forståelsen av denne gruppen. Kohut drøfter ikke noe sted vertikal splitt som en type strukturendring per se. Kohut introduserer begrepet vertikal splitt med å omtale det som en modifikasjon av Freuds terminologi i sin behandling av fetisjisme (Freud, 1927). Kohut argumenterer imidlertid for i en fotnote at også fetisjisten må forstås som at har en splitt i psyken i dybden, at er i ubrutt kontakt med en del av id.

Kohut deler pasienter med narsissistisk personlighetsforstyrrelse inn i to grupper. Den ene, mindre gruppen, opplever primært lav selvfølelse og mangel på livskraft og initiativ. De har kun en horisontal splitt, skapt ved fortregning som avskjærer realitetsegoet fra dypereliggende narsissistiske energier. Den andre og mest tallrike gruppen har i tillegg en vertikal splitt i psyken. Disse er nærmere det man i dagligspråket ville omtalt som narsissister. De er selvopptatte, ofte skrytende, oppmerksomhetskrevende og med urealistiske fantasier om egne prestasjoner og muligheter. Dette iøynefallende grandiose selvet er vertikalt avsplittet fra selvet i realitetsegoet. Tilstede i bevisstheten er nemlig også en med grandiositeten uforenlig opplevelse av tomhet og initiativløshet samt utbrudd av skam og angst. I denne andre, sentrale sektoren hindrer en horisontal splitt realitetsegoet i å bli styrket av narsissistiske krefter. Denne gruppen har altså både en vertikal og en horisontal splitt. Grandiositet befinner

seg i to ulike områder av strukturen, i den vertikalt avsplittede sektor og fortrenget under den horisontale splitten i den sentrale sektor. Kohut understreker imidlertid at det er stor forskjell på den støyende skrytingen i den vertikalt avsplittede sektoren som først møter analytikerens og den skjøre lengselen etter å få anerkjennelse for selvstendighet som senere kan komme frem gjennom den horisontale fortrenningsbarrieren. For en visuell oversikt over strukturen vertikal splitt, se diagram 1 i appendiks.

Den terapeutiske intervensjon en slik struktur impliserer er ikke å formane pasienten om å forholde seg til virkeligheten. Den åpenlyse grandiose sektoren er ikke i kontakt med den mentale funksjonen som forholder seg til virkeligheten, realitetsego. Derimot må terapeuten henvende seg til dette realitetsegoet og gjøre grandiositeten forståelig. De umodne kravene om oppmerksomhet og urealistiske storhetsforestillinger bør forstås som gjenoppliving i overføringen av en tidlig relasjon. Fordi tidlige behov for å bli speilet ikke ble møtt er grandiositeten ikke blitt modifisert. Gjennom å forstå dette slik vil personen gradvis komme til den erkjennelsen at den ”på tross av den tilsynelatende selvsikre narsissistiske påståeligheten til en sektor i psyken, er den mest sentralt betydningsfulle sektor av personligheten forhindret i tilførselen av selv-aktelseoppretholdende narsissistisk libido” (s.179). Dette å forstå hvilken av sektorene som er sentral, uttrykk for det autentiske selvet er som vi skal se i Kohuts senere publikasjoner et sentralt aspekt ved arbeidet ved den vertikale splitten.

Det viktigste resultatet av arbeidet langs den vertikale splitten er at det muliggjør at det horisontalt fortrenget grandiose selvet kan mobiliseres i en narsissistisk overføring. Først i denne andre fase analysen blir selvet i realitetsego styrket gjennom at det får tilgang på dypereliggende narsissistisk energi. Kohut presenterer over flere sider et kasus, hr J som eksemplifiserer hvordan arbeidet ved den vertikale splitten etter hvert fører til at den andre, sunne grandiositeten kommer frem. Hr J var svært forfengelig og hans åpenlyse og støyende grandiose-ekshibisjonistiske avsplittede selv var lenge den eneste grandiositeten pasienten hadde tilgang til. Kohut beskriver at denne arrogansen korrelerte til at moren skrøt av ham i uforholdsmessig grad for å fremme sin egen følelse av verdi. Han fikk ikke sine egne selvstendige initiativ, sin egen ekshibisjonisme speilet. Fordi ”moren bare kunne elske det hun totalt behersket og kontrollerte” (s. 182). Det fortrenget grandiose-ekshibisjonistiske selvet - lengselen etter å bli bekreftet av analytikerens beundrende aksept, fikk pasienten bare tilgang til etter avdekkingen av redselen for at heller ikke analytikerens ville akseptere pasientens selvstendige initiativ. Med avdekkingen av dette var betingelsene til stede for en narsissistisk overføring. Det narrative tyngdepunkt i denne vignetten er hvordan det fortrenget grandiose

selvet første gang kunne skimtes som defensiv arroganse. I motsetning til den åpenlyse grandiositeten var denne preget av ”en flau og spent hovmodighet” (s. 180). Og hvordan dette var et vendepunkt i terapien, første indikasjon på et ”utforsket område av pasientens personlighet” (s.182). Behandlingens fokus flyttes fra den vertikale til den horisontale splitten.

Kohut bruker også denne kasusvignetten til å diskutere en alternativ forståelse av personer med både bevisst arroganse og følelse av tomhet, mindreverdighet og skam. Denne andre muligheten er at depresjonen står i et direkte dynamisk forhold til arrogansen. Han referer til arbeider av Saul (1947), Piers & Singer (1953) og Sandler, Holder & Meers (1963) og sammenfatter deres posisjon som at mors ambisiøse forventninger hadde blitt internalisert i et altfor høyt ego ideal og at han reagerte med skam når han ikke nådde opp. Den grandiose skrytingen uttrykker hvordan han ønsker å være, håpløsheten og skammen var resultatet av at disse idealene var uoppnåelige. Men Kohut avviser at dette var tilfelle. Argumentasjonen som forekommer i en fotnote, er at skamutsatte ikke har spesielt sterke ego ideal. Men at skamutsatte er typisk drevet av sine ambisjoner, utpreget ekshibisjonistiske og at skamfølelsen skyldes en overflod av unøytralisert ekshibisjonisme. Skammen i realitetssektoren var en reaksjon på at arkaisk ekshibisjonisme til tider bryter igjennom fortrenningsbarrieren. Det var også fortrenningen, avstengningen, av den arkaiske lengselen etter å få sitt kroppsselv bekreftet som resulterte i depresjon og tomhet.

På side 185 er det diagram hvor en vertikal og horisontal splitt er opptegnet, se diagram 1 i Appendiks. Fra dypet går det piler som representerer narsissistisk energi. Kohut forklarer her ved hjelp av klassisk psykoøkonomi hvorfor arbeidet ved den vertikale splitten muliggjør at arbeidet langs den vertikale splitten gjør det mulig å få i gang en narsissistisk overføring over fortrenningsbarrieren. Energien som tidligere hadde fått utløp i den avsplittete sektoren bidrar nå til å øke presset mot fortrenningsbarrieren. Dermed får det fortrenge grandiose selvet kraft nok til å trenge seg igjennom denne.

Kohut kommenterer også flere steder at vertikal splitt kan fungere som motstand, en måte å unngå psykisk smerte på i overføringen. I underkapittelet om speilingsoverføringen som gjennomarbeidingsprosess så dukker vertikal splitt opp på s. 191 som en av de mulige motstandene i denne prosessen. Mobiliseringen av det arkaiske selvet fører til en ubehagelig sinnstilstand med veksling mellom ubehagelig oppstemthet og smertefull skam og spenninger. ” Ego prøver å benekte disse smertefulle emosjonene ved en støyende kontrafobisk hevding av fryktløshet og likegyldighet; å unngå dem ved fornyet fortrenning og/eller reintensivering av den vertikale splitten i psyken[...] ” (s.191, min understrekning). Her brukes vertikal splitt

om en midlertidig motstand i terapien. At Kohut bruker ordet ”reintensivering” innebærer at bruken av denne som motstand betinger at den var der i utgangspunktet som personlighetsstruktur.

Hva er den genetiske opphavet til en vertikal splitt i psyken? Dette spørsmålet kommer opp i en sammenheng hvor Kohut argumenterer for at prinsippene for behandling av narsissisme er på et abstrakt nivå de samme som ved overføringsnevrosen. Genetisk er første stadium i utvikling av narsissistisk patologi at barnet traumatisk skuffes i sin forventning om å bli møtt med aksept, dette fører til en sterk intensivering av behovet. Dette ”skaper en alvorlig psykisk ubalanse som fører til ekskludering av ønsket eller behovet fra autentisk og konsistent deltagelse i resten av de psykiske aktiviteter. En vegg av forsvar bygges opp som beskytter psyken mot reaktivering av ... ønsket om bekreftelse fra foreldrene. Avhengig av den psykiske lokalisering av forsvaret, den resulterende kløvning i personligheten er enten (1) ”vertikal” d.v.s. en splitt som separerer et helt segment av psyken fra det som bærer det sentrale selvet, manifestert ved alternering mellom (a) tilstander av grandiositet som benekter det frustrerte ønsket for bekreftelse og (b) tilstander av åpne følelser av tomhet og lav selv vurdering; og/eller (2) ”horisontal”, d.v.s. en fortrenningsbarriere, manifestert ved pasientens emosjonelle kulde og ved hans insistering på å holde avstand til objekter som han muligens ønsker seg narsissistisk næring fra. (s.197-198, mine understrekninger.). Avsplittingen er altså motivert av å ikke orke å kjenne at de narsissistiske behovene ikke møtes. Slik jeg forstår Kohut mener han at som avsplittet fra realitetsego kan opplevelsen av egen betydningsfullhet leve videre uten å bli konfrontert med virkeligheten, i form av andres responser, og vedvarende traumatisk skuffelse unngås.

I analysen av selvet finner man to forståelser, to momenter som er relevante for å forstå det genetiske opphavet til den vertikale splitten. Den ene ser på den som analogt med den horisontale splitten, motivert av å unngå den psykiske ubalansen det frustrerte narsissistiske behovet skaper. Dette først perspektivet omtaler Kohut som genetisk opphav til avsplittingen. Det andre perspektivet som særlig kommer frem i vignetten om hr J og diagrammet, forstår den avsplittede grandiositeten som relatert til morens bruk av barnets prestasjoner for sine egne narsissistiske formål mens den fortrenge grandiositeten er relatert til morens avvissning av barnets uavhengige narsissisme. Dette omtaler Kohut konsekvent som at den avsplittede grandiositeten er relatert til, eller korrelerer til morens bruk av barnets grandiositet. Det er ikke noe sted noen diskusjon av forholdet mellom disse to forståelsene. I utgangspunktet kan det synes problematisk å finne en måte å forene disse to forståelsene av opphavet til den vertikale splitten. Imidlertid er det genetiske opphavet ikke noe sentralt tema

i diskusjonen av vertikal splitt i ”The Analysis of the Self”, og Kohut kommer ikke i senere kilder tilbake til å forklare den vertikale splitten med at den sentrale sektoren beskytter seg mot grandiositeten. Jeg vil dermed la dette ligge, og isteden diskutere et mer omfattende problematisk aspekt ved fremstillingen av vertikal splitt i denne boken.

Diskusjon: ”Holdningssplitt” og ”selvopplevelsessplitt”

Kohut introduserer vertikal splitt som en *type kronisk strukturforandring i psyken*. Samtidig, umiddelbart etter at han har gitt det en slik bestemmelse så bruker han det til å dele inn narsissistisk personlighetslidelse i to *grupper* de som bare har en horisontal splitt og de som i tillegg har en vertikal splitt. Når Kohut i det etterfølgende anvender uttrykket ”vertikal splitt”, så er han ikke eksplisitt på om det han sier har gyldighet for alle pasienter med en vertikal splitt i personlighetsstrukturen eller om det primært gjelder den gruppen av narsissistisk patologi som har en vertikal splitt. Ut ifra konteksten er det imidlertid vanskelig å forstå han på noen annen måte enn at det er den gruppen av narsissistiske pasienter som har en vertikal splitt som er i fokus, han bruker ikke noe plass på å utdype forståelsen av vertikale splitter generelt.

Kohut begrunner introduksjonen av begrepet vertikal splitt med at en korrekt metapsykologisk forståelse hjelper analytikerens til å finne de riktige intervensjonene. Kohut diskuterer en rekke steder de terapeutiske implikasjoner dette begrepet har for håndteringen av den avsplittete narsissismen. Men det er én vanskelighet med å gi en samlet presentasjon av begrepet vertikal splitt sine terapeutiske implikasjoner. I en bolk over to sider (s.183-184) hvor han setter seg fore å karakterisere det terapeutiske arbeidet, er det flere forhold, som når bolken leses grundig, gir en sterk fornemmelse av at Kohut her omtaler en noe annen type pasient, og med det blir også de terapeutiske implikasjonene noe annerledes enn slik vertikal splitt presenteres og brukes ellers i ”The Analysis of the Self”. Kohut signaliserer imidlertid ikke på noe vis at det er en spenning mellom denne bolken og fremstillingen for øvrig. Jeg finner det derfor nødvendig med en omfattende belysning av dette, som i realiteten innebærer om Kohut bruker begrepet vertikal splitt på en enhetlig måte i denne kilden. Først vil jeg imidlertid gi et sammendrag av denne bolken.

Kohut fremhever i denne bolken at arbeidet ved ”vertikale” (Kohuts anførselstegn) barrierer ikke bare er å gjøre bevisst, men mer sammenlignbart med å få den tvangsbesatte til å gi avkall på isolering. Forskjellen til isolering er at de atskilte områdene er mye mer omfattende i tilfellet vertikal splitt. De har ulike strukturer i dybden: inkonsistente men hver for seg sammenhengende personlighetsholdinger. ”Målet [...] er å få den sentrale sektoren av

personligheten til å anerkjenne den psykiske realitet av den simultane eksistensen av 1) uforandrete bevisste og prebevisste narsissistiske og/eller pervers mål, og 2) av de realistiske målstrukturer og de moralske og estetiske standarder som er inneholdt i den sentrale sektor.” (s.183n). ” Å overkomme den sterke motstanden, hovedsakelig motivert av skam, mot ”kun” det å beskrive pasientens narsissistiske atferd, bevisste perverse fantasier eller aktiviteter og lignende. En økende akseptering fører ofte til en forbauselse over ens narsissistiske/perverse fantasier og handlinger, ”er dette virkelig meg”. Et tegn på at den realistiske sektoren nå virkelig er i kontakt med den tidligere avspaltede delen.

Begrepet vertikal splitt innebærer at pasienten har to sektorer med inkompatibelt psykologisk innhold, men hva slags type av ”innhold” er det som er uforenlig? I denne bolken beskrives det som: ”ulike [...] personlighetsholdninger med ulike målstrukturer, ulike lystmål, ulike moralske og estetiske verdier” (s. 183). Den vertikale splitten skiller mellom to sett av *holdninger*. Den dominerende beskrivelsen av forskjellen mellom innholdet som i disse to sektorene er i andre typer av begreper: Det er et skille mellom en arrogant, forfengelig, skrytete sektor på den ene siden, og opplevelser av tomhet, usikkerhet og skam i den andre, sentrale sektoren. Mest presist kan dette oppsummeres som uforenlige *selvopplevelser*. Nå er det selvsagt ikke noe i veien for at pasientene både kan ha ulike holdninger og ulike selvopplevelser i de to sektorene. Det er også et annet unntak, når Kohut introduserer begrepet vertikal splitt med henvisning til Freuds forståelse av fetisjisten bruker han også ”inkompatible holdninger”. Forskjellene i hva en vertikal splitt skiller, synes imidlertid å meningsfullt henge sammen med andre ulikheter i det bilde som gis av pasienten med vertikal splitt. For å gjøre diskusjonen videre enklere å følge vil jeg bruke *holdningssplitt* om det bildet av pasienten med vertikal splitt som kommer frem i bolken på side 183-184, og *selvopplevelsesplitt* om det bildet som ellers dominerer av pasienter med vertikale splitt.

Kohut skriver om arbeidet med holdningssplitten at:

”De talløse måtene gjennom hvilke den økte integrasjonen av den avspaltete sektor bringes i stand utelukker [en komplett] beskrivelse. Men som et konkret og ofte forekommende eksempel vil jeg nevne overvinnelsen av ofte kraftig motstand – hovedsakelig motivert av skam – som hindrer pasienten i å ”bare” beskrive sin ytre narsissistisk atferd og sine bevisste perverse fantasier eller aktiviteter.” (s.184)

Det bildet som impliseres av pasienten her er en som i utgangspunktet ikke kommer frem med sin avspiltete narsissisme i timene. I presentasjonen av kasuset J som i min forståelse er et eksempel på en selvopplevelsesplitt, skriver derimot Kohut at:

”Kasuset J for eksempel, hvis grandiositet og ekshibisjonisme var på noen områder skamløst [flagrantly] stilt til skue, syntes i lang tid å ikke kunne tilby noen tilgang til de dypere-liggende aspektene av sitt grandiose selv, og fristelsen var stor til å møte hans urealistiske krav med oppfordringer og andre edukative midler.” (s.179)

Her synes situasjonen omvendt av slik den antydes i forhold til den holdningssplittete, pasienten nøler ikke med å komme frem med den vertikalt avspiltete narsissismen i timene. Det er den horisontalt avstengte grandiositeten i den sentrale sektoren som ikke kommer frem.

Det synes også å være en avgjørende forskjell ikke bare i hva arbeidet ved den vertikale splitten består av, men også i hva det fører til. Om den holdningssplittete skriver Kohut at det er kjennetegnet ved:

”[...] den sanne akseptering av realiteten av den *avspiltete* sektor” (s. 184, min kursiv). I forhold til pasienten med splitt i selvopplevelsen beskrives derimot resultatet av arbeidet ved den vertikale splitten som: [...] *oppdagelsen av at*, på tross av den tilsynelatende selvsikre hevdningen av narsissistiske krav i den ene sektoren av psyken, er den mest *sentralt betydningsfulle sektor* av hans personlighet deprivert for innkomsten av selv-aktelse-oppretholdende narsissistisk libido.” (s. 179, min kursiv). Det at sektoren med tomhet er den sentrale kommer til syne for pasienten med selvopplevelsesplitt som resultat av arbeidet ved den vertikale splitten. Arbeidet ved den vertikale sektoren kan i begge tilfelle noe forenklet beskrives som at pasienten erkjenner realiteten av en sektor, men ikke den samme.

For å oppsummere så hevder jeg altså at det er minst tre divergenser i det bildet som gis av pasienten med den vertikale splitt: Om splitten er mellom holdninger, eller selvopplevelse, om pasientens narsissisme skjules i timene eller dominerer, og om det er den avspiltete narsissistiske sektoren, eller den sentrale, mest autentiske sektor som oppdages som resultat av arbeidet ved den vertikale splitten. I tillegg presenteres perversjoner som en hyppig side ved patologien til den holdningssplittete mens denne typen symptomer ikke nevnes i forbindelse med selvopplevelsessplitt.

Hva innebærer dette for forståelsen av Kohuts begrep om en vertikal splitt i personligheten slik det fremkommer ”The Analysis of the Self”? Det problematiske er at Kohut ikke på noen måte signaliserer at dette dreier seg om to motstridende bilder, eller to

undergrupper av vertikal splitt. Det er to mulige responser som kan komme Kohut ”til forsvar” her. Den ene responsen er at argumentasjonen over ikke demonstrerer at dette dreier seg om to ulike grupper av pasienter. Det er tenkelig å forene de to bildene. For eksempel kan det være slik at en og samme pasient kommer frem med noen typer avsplittet grandiositet slik som krav om å bare bli speilet, men skammer seg dypt over sine perverse kikker aktiviteter som skjules. Fra denne posisjonen kan det også anføres, på et mer prinsipielt plan, at det ovenstående ikke viser noe annet enn at hovedoppgavestudenten ikke har skjønt sin Kohut. Kohuts tekster (og formodentlig all banebrytende psykoanalytisk teori) er full av passasjer som i utgangspunktet ikke gir mening i sammenhengen, at fortolkeren ennå ikke har klart å finne sammenhengen sier ikke nødvendigvis noe om begrepet vertikal splitt. Fortolkeren har imidlertid det kort på hånden at Kohut selv, i den neste kilden til begrepet vertikal splitt vi skal undersøke, eksplisitt peker ut en undergruppe av pasienter med vertikal splitt som korresponderer til den som her er kalt selvopplevelsesplitt. I en foregripelse av denne kilden kan det fastslås at de to motstridende bildene reflekterer to ulike typer av patologi.

Den andre responsen er at Kohut med vertikal splitt mener en relativ abstrakt type personlighetsstruktur. Begge disse bildene kan således sees på som instanser av et slikt abstrakt begrep. Det forhold at det er en rekke ulikheter mellom dem er bare et vitnesbyrd om at abstrakte begreper rommer ganske ulike fenomener. En slik posisjon er både riktig og feil etter mitt skjønn. På den ene siden så introduserer Kohut begrepet vertikal splitt som et abstrakt begrep om den strukturendring som er korrelert til kronisk benekting og som viser seg ved den ved-siden –av-hverandre eksistensen av motsatte psykologiske holdninger i dybden. Det synes rimelig at både en holdningssplitt og en selvopplevelsesplitt (som kan sees på som en splitt i holdning til seg selv) kan forstås som instanser av et slikt begrep. På den annen side så bruker Kohut altså begrepet vertikal splitt til å definere en *gruppe* av pasienter med narsissistisk patologi med den eksplisitte motivasjon at dette har kliniske implikasjoner. I lys av denne hensikten er vertikal splitt et atskillig mindre abstrakt begrep og det er problematisk at forskjellene i kliniske implikasjoner mellom de to bildene av vertikal splitt synes å være mer åpenbare enn likhetene. Når Kohut heller ikke adresserer disse forskjellene så synes det rimelig å konkludere med at dette representerer en problematisk flertydighet av begrepet vertikal splitt i ”The Analysis of the Self.” Neste kilde, en forelesning om vertikal splitt i personligheten, gir oss materiale til å fortsette den diskusjonen.

5. Forelesning om vertikal splitt (1973)

Den neste kilden til Kohuts begrep om vertikal splitt er fra boken ”The Chicago Institute Lectures” (Tolpin & Tolpin (red.),1996). Forelesningen som av redaktørene har fått navnet ”Om den vertikale splitten” ble gitt 2 mars 1973. Dette var altså to år etter utgivelsen av ”The Analysis of the Self”, og noe over ett år før han begynte å skrive på ”The Restoration of the Self” (1977), (Strozier, 2001). Samlet sett gir disse forelesningene et innblikk i Kohuts teoretiske utvikling mellom disse to utgivelsene. Jeg vil imidlertid ikke forsøke å rekonstruere akkurat hvor Kohut var i sin utvikling på det tidspunkt han holdt denne forelesningen. I den aktuelle forelesningen bruker imidlertid Kohut i vesentlig mindre grad klassiske metapsykologiske begreper som *kateksering*, *libidinøs narsissisme* og lignende. Og i større grad begreper som er knyttet opp til den romlige metaforen vertikal splitt, særlig at det er snakk om to personligheter i dybden. Men om denne forskjellen skyldes en teoretisk utvikling eller forskjellen på en skriftlig presentasjon til potensielt kritiske kollegaer, og en muntlig presentasjon til kandidater som skal føres inn i en forståelse, er det vanskelig å avgjøre.

Kohut tar utgangspunkt i perversjoner som en illustrasjon på vertikal splitt og kontrasterer dette mot mer avgrensede symptomer som høydeskrekk. Mens symptomet vanligvis oppleves som et fremmedlegeme av analysanden, stiller ”hele personligheten seg bak” (s.49) de perverse målene når de forfølges. Disse målene er inkonsistente med verdiene til analysandens ellers. Undersøkes denne atferden i større dybde så finner man at den har en historie langt tilbake.

Hvilke konsekvenser dette får for analytikerens holdning til problemet? Kohut starter med å beskrive kontrasten, den terapeutiske holdningen i forhold til symptomer, her høydeskrekk. Dette er ikke en vertikal splitt fordi personligheten er intakt. Man har et samarbeidende ego og symptomet lettes av at man graver dypere og finner meningen til angsten. Den blir redusert ved at man graver frem det underliggende ønsket om å fly. Men ved ”vertikal splitt har du et totalt personlighetsregister (personality index) som er side om side med et annet personlighetsregister, og det ene er ikke forbundet med det andre.” (s.50).

Ved perversjoner er det en egen personlighet som står bak, og denne utgjør en ”holdning-i-dybden” (side 51). Kohut trekker her inn Freuds forståelse av fetisjisten som både har en ubevisst underliggende oppfatning om at kvinner har penis, som nærer perversjonen. Og i en annen del av personligheten en like grunnleggende oppfatning om at kvinner ikke har dette.

Det ser ut til at Kohuts poeng er at til forskjell fra andre symptomer, så eksisterer perversjonen ute av kontakt med og dermed upåvirket av resten av personligheten. Dette viser seg på to vis: Perversjonen henger sammen med egne dypereleggende mål og oppfatninger, som har eksistert langt tilbake i tid, uberørt av at de ikke er forenlige med personens øvrige idealer. For det andre, når de perverse målene forfølges så skjer dette helt i fred for hvordan resten av personligheten ville vurdert denne atferden. Pasienten er ute av kontakt med, og opererer dermed uavhengig og uforstyrret av, sine mer modne mål og idealer.

Det etterfølgende avsnittet fortsetter diskusjonen om terapeutisk holdning, men skifter eksempel fra perversjon til åpenlys, skrytende grandiositet. Det sentrale spørsmålet for terapeuten er om den åpenbare grandiositeten ”er noe som må konseptualiseres som en separat personlighet i dybden [...] eller som forsvar mot underliggende følelser av usikkerhet, underlegenhet...” (s.51). Kohut fremholder at det er den siste forståelsen som vanligvis er riktig for de mer alvorlige personlighetsforstyrrelsene.

Her går det et naturlig skille i foredraget, Kohut går over til å presentere den mest vanlige forekomsten av vertikal splitt ved alvorlig narsissistisk personlighetsforstyrrelse. Denne typen av vertikal splitt sier Kohut at han ”nesten tenderer mot å gi en merkelapp som en bestemt form for psykopatologi fordi typen av genetisk bakgrunn og de faktiske symptomatiske resultater er veldig vanlige i en stor variasjon av ytre fremtoninger.” (side 51). Disse mannlige pasientene har en sterk knytning til en mor som har beundret, rost og satt barnet høyt utover det som er fase passende, samtidig som faren er blitt nedverdighet av mor.

Men når barnet som resultat av sin utviklingspress tar skritt i retning av selvstendighet, så opplever det å bli traumatisk narsissistisk såret av at moren ikke lenger møter det med speilende beundring. Moren er ikke ”i stand til å skifte fra beundringen av barnet som en narsissistisk involvert del av henne selv til beundringen av noen som er nå som en liten far” (s.52). Dessuten er faren, på grunn av sin personlighet, ikke i stand til å la seg idealisere. Gutten kan derfor ikke ta vare på sin narsissisme, selvtilit, på den måten, og utviklingen av selvstendig initiativ forstyrres.

Denne genetiske bakgrunn gir da opphav til en personlighet med vertikal splitt. ”Barnet returnerer da til den skrytende, ekshibisjonistiske, uhemmet beundringskrevende typen som virkelig mangler enhver følelse av selvstendig initiativ” (s.52). Hans opplevelse av at han er den eneste i verden som har noen rettigheter gjør han krevende for andre å være sammen med. Men i en annen del føler han seg dypt mangelfull og med et ønske om å kunne ha likeverdige vennskap med menn, erobre kvinner og ha profesjonell karriere. Men ”det er en barriere inni ham som har noe å gjøre med frykten for å bli fratatt essensiell narsissistisk næring hvis denne typen maskuline aspirasjoner tillates å få avgjørende innflytelse” (s.53). Dette siste forstår jeg som at Kohut sikter til fortrenningsbarrieren som holder de sunne grandiose lengslene unna. Han mangler også et farsbilde å støtte seg til isteden, imidlertid viser det seg ofte i løpet av analysene at far har hevdet seg på et eller annet område, og dette kan danne utgangspunkt for en idealisering av far.

Kohut vender så tilbake til hvilke implikasjoner dette får for den terapeutiske holdning. Det er ikke hensiktsmessig å hevde at analysanden egentlig føler seg usikker. Fordi ”han har ikke en følelse av underlegenhet under skrytingen, nei isteden, under den skrytingen er hele opplevelsen av sammenfiltrering med moren” (s.53). Dette forstår jeg som at denne presentasjonen av seg selv som enestående, har et grunnlag i rikelig med tilbakemeldinger om at dette er tilfelle. Men pasienten har også en annen selvopplevelse: ”I den sentrale delen av personligheten er det en dypt trist og berøvet opplevelse, hvor aspirasjoner om å bli en selvstendig og suksessrik mann aldri har blitt oppmuntret”. Det er denne delen som terapeuten med tålmodighet etter hvert vil få øye på, og henvender seg til, og ”denne delen danner etter hvert en narsissistisk overføring som lengter etter en positiv mors respons til selvets mannlighet.” (s.53). Kohut fremhever altså at terapeuten bør, istedenfor å bestride pasientens selvopplevelse når den avspaltede delen snakker, se etter og søke å tydeliggjøre for pasienten den andre selvopplevelsen. Denne sentrale egentlige delen vil etter hvert søke å få de anerkjennende og beundrende responser på selvstendige initiativ og prestasjoner som den ikke fikk. Den helende speilende overføring er mobilisert. Alternativt kan den sentrale delen opprette en idealiserende overføring.

Deretter beskrives gangen i den narsissistiske overføringen og terapeuten arbeid med denne. Motstanden er motivert av frykten for å bli forlatt med de sterke, umodifiserte ekshibisjonistiske lengslene mobilisert. Kohut skisserer så den alternative idealiserende fars overføring, lengselen etter at far og terapeuten skal være beundringsverdig. Bruddene i overføringen skjer ved at terapeuten skuffer, enten ved å ikke speile noe som var viktig for pasienten, eller ved at pasienten oppdager andre feil og mangler ved analytikerens. Kohut

fremholder at den arroganse pasienten fremviser ved slike brudd, er et resultat av skuffelse, ikke en underliggende usikkerhet, og foreslår at terapeuten skal møte dette gjennom å beskrive det slik, at terapeuten feilet og skuffelsen førte til arroganse.

Resultatet av gjennomarbeidingen av den narsissistiske overføringen er at pasienten blir mer og mer kjent med ”vekslingene mellom de to delene av selvet” (s.54). Den avspaltete sektoren med oppblåst grandiositet mister kraft, men blir ikke borte. Det blir derimot klarere for personen at den sentrale, egentlige, delen er den tidligere stille sektoren med ønskene om å bli ”en av gutta”.

Den delen av forelesningen som dreier seg om vertikal splitt avsluttes med en kasusillustrasjon. Her presenteres en tysk teologistudent med homofile fantasier som opplever seg selv som flinkere og opphøyd over alle andre, også lærerne. Han hadde imidlertid alvorlig problemer med å få jobbet med studiene og klarte heller ikke å etablere vennskap med menn. Dette er den samme pasienten som Kohut i ”The Restoration of the Self” forkler som avvist fredskorpssøker, Hr. X. (Strozier, 2001).

Den genetiske konstellasjon er et eksempel på den som han tidligere i foredraget har presentert som den oftest forekommende typen av vertikal splitt. Han ble beundret av mor og satt høyere enn alle andre, men bare som en del av henne.

Det sentrale i illustrasjonen er opprettingen av den idealiserende overføringen, med basis i relasjonen til faren. Det som innvarsler dette er en drøm hvor analysanden går tom for bensin på Autobahn, han står i veikanten og alle andre kjører forbi, ingen stopper for å hjelpe han. Så kommer han på at han har en reservekanne gjemt i bagasjerommet. Analysanden hadde ingen assosiasjoner til drømmen, men begynte å snakke om at faren var en god jeger, og at de noen ganger hadde gått turer hvor faren hadde lært ham om skogen. Han opplevde da ”Øyeblikk av hemmelig beundring for faren som han måtte gjemme for mor”. Kohut knytter drømmen sammen med disse minnene: ”Et eller annet sted dypt der nede hadde han en reservekanne med bensin. Og selv om den var splittet av og gjemt unna, så visste han et eller annet sted at faren var en modig mann” (s.56). Denne erfaringen av å ha hatt et idealisert selvobjekt som var selvstendig, kunne så i analysen bygges videre på slik at han selv utviklet seg til en mann med selvstendig initiativ.

Diskusjon: Innholdet i Kohuts begrep om en vertikal splitt i personligheten.

Hva ligger i ”Kohuts begrep om en vertikal splitt i personligheten”? Hva er det hensiktsmessig å sikte til med ”Kohuts begrep om en vertikal splitt i personligheten”? Disse

spørsmålene aktualiseres av denne forelesningen om vertikal splitt. For på den ene siden, i Kohuts bruk betegner alltid ”vertikal splitt” en kronisk personlighets*strukturendring*, uten at det ligger i selve begrepet noen føringer om den genetiske bakgrunnen for endringen, han kan dermed bruke det uten å være tvetydig om ganske ulike typer patologi. I denne forelesningen ser vi at han bruker pasienter med perversjoner som kinking, og pasienter med åpenlys, skrytende grandiositet som to ulike eksempler på en vertikal splitt. Det synes rimelig å forstå denne første som eksempel på det jeg har kalt ”holdningssplitt” og den andre et eksempel på det jeg har kalt ”selvopplevelsesplitt”, i diskusjonen av vertikal splitt i ”The Analysis of the Self”. På den annen side ser det ut til at Kohut primært er interessert i dette begrepet for å forklare en spesifikk type av patologi, en gruppe pasienter med et selv som eksisterer i sammensmelting med moren. Om denne gruppen er en undergruppe av selvopplevelsesplitt eller om den sammenfaller med den, altså om det er slik i Kohuts forståelse at alle med en sektor med åpenlys arrogant støyende grandiositet og en annen med tomhet og usikkerhet som bevisste selvopplevelser, har et selv som eksisterer i sammensmelting med moren, er det ikke mulig å avgjøre ut ifra Kohuts fremstilling av begrepet vertikal splitt.

Denne primære interessen for denne gruppen viser seg i ”The Analysis of the Self” ved at Hr J, det omfattende kaset i den fremstillingen, har et selv i sammensmelting med moren og ved at diagrammet i boken gir en oversikt over denne typen patologi. I ”Forelesningen om vertikal splitt” viser det seg ved at Kohut omtaler denne gruppen som hyppig forekommende, og beskrivelsen av den dominerer i omfang. Mer betegnende enn slike kvantitative forhold er at det andre eksempel på en vertikal splitt i forelesningen, perversjoner, synes å bli brukt for å *illustrere* begrepet vertikal splitt, for at lytteren i neste omgang skal forstå hvordan Kohut *anvender* det på pasienter med åpenlys grandiositet. Det tydeligste konkrete forhold som peker i denne retningen er at Kohut ikke med en setning sier noe positivt om hvilke kliniske implikasjoner det har for behandlingen av den perverse at dette utgjør en vertikal splitt. Når Kohut kommer til hvilke kliniske implikasjoner som følger av en vertikal splitt så skifter han eksempel til arrogant støyende arroganse og vender fremstillingen mot å forklare bakgrunnen for en patologi med et selv som eksisterer som en del av morens patologi. Denne primære interessen for Kohut viser seg også i de to siste publikasjonene han bruker begrepet vertikal splitt omfattende, ”The Restoration of the Self” og ”The Two Analysis of Mr. Z”. I disse er det jeg har kalt holdningssplitt ikke til stede, og Kohut bruker begrepet vertikal splitt for å forklare patologien til pasienter med et selv som eksisterer i arkaiske sammensmelting med moren.

I en diskusjon av begrepet vertikal splitt er det dermed fristende å sette likhetstegn mellom dette begrepet og den gruppen av narsissistiske pasienter som har et selv som eksisterer i sammensmelting med moren. Man ville da blant annet slippe å redegjøre for det problematiske forholdet mellom holdningsplitt og selvopplevelsesplitt som jeg diskuterte i diskusjonen av vertikal splitt i "The Analysis of the Self". Men dette vil i så tilfelle være å ikke forholde seg at Kohut eksplisitt kaller denne gruppen, med et selv som eksisterer i sammensmelting med moren, for en undergruppe av vertikal splitt. En klargjøring av begrepet vertikal splitt må dermed diskutere om og i så tilfelle hvordan dette begrepet henger sammen som et generelt begrep om en strukturendring som både innbefatter holdningsplitt og selvopplevelsesplitt. Altså om forskjellene mellom perversjon og arroganse er eksempler på ulike ytre uttrykk for den samme underliggende struktur. Før vi tar fatt på en slik diskusjon er det imidlertid hensiktsmessig å få en forståelse av bruken av vertikal splitt også i de to siste kildene.

6. Kognitive metaforer knyttet til begrepet vertikal splitt

Først vil jeg analysere noen setninger hvor Kohut forklarer for studentene sine hva han mener med begrepet vertikal splitt på en måte som tydeliggjør noen sentrale kognitive metaforer. Deretter vil jeg diskutere noen andre kognitive metaforer synes rimelig å anta at også er knyttet til begrepet. Mens jeg i teorikapittelet svarte på *hvordan* den romlige strukturen kan bli spontant forstått diskuteres her *hvilken* forståelse den romlige strukturen vertikal splitt spontant gir oss gjennom kognitive metaforer. Det er viktig å understreke at med spontant mener jeg ikke at vi knytter alle disse kognitive metaforene til den romlige strukturen første gang vi blir presentert for det som et teoretisk begrep, men at dette er noe som skjer uten bevisst innsats fra vår side etter hvert som vi lærer mer om begrepet gjennom de andre kontekstene. En spontan forståelse innebærer heller ikke nødvendigvis en riktig forståelse, en forståelse i tråd med det Kohut mener med begrepet vertikal splitt, dette kommer vi tilbake til i det siste kapittelet. Siktemålet er å vise noen av de forhold ved det teoretiske begrepet om en vertikal splitt i psyken som er direkte knyttet til den romlige strukturen gjennom kognitive metaforer. Med andre ord synliggjøre noen av de ikke- teoretiske begrepsstrukturene som Kohut drar nytte av gjennom det romlige begrepet vertikal splitt. Resultatene fra denne undersøkelsen danner bakgrunn for drøftingen av fruktbarheten til det teoretiske begrepet vertikal splitt i det avsluttende kapittelet.

Å analysere betydninger gjennom å dele opp den komplekse romlige strukturen vertikal splitt, fokusere på en størrelse eller relasjon om gangen, innebærer ingen hypotese om at dette kognitivt foregår som en slik seriell prosess. Det innebærer heller ikke det standpunkt at meningen til den komplekse metaforen kan uttømmende beskrives gjennom å legge sammen meningen til de enkelte størrelsene eller relasjonene. Snarere synes det rimelig å tenke seg at dette er en holistisk prosess, på samme måte som vi oppfatter den komplekse romlige strukturen vertikal splitt som en helhet. Å dele opp og behandle hver for seg, tjener utelukkende til det formål å kunne diskutere de betydningene den romlige strukturen skaper gjennom metaforer mer eksplisitt.

Kohut beskriver først en type avgrenset symptomatologi, høydeskrekk, som i motsetning til en vertikal splitt er ordnet i en *over-under* relasjon:

”hvis man hjelper en slik person til å gripe meningen med den bestemte angsten, i hvilken det er underliggende ønsker om å hoppe ut i rommet og fly, og realitetsego så blir bekymret over slik en infantil grandios impuls og da [hvis meningen avdekkes] så kan symptomet lettes”
(side 48, min understrekning).

”Underliggende” synes her å bidra til å konseptualisere ønsket som skjult, ubevisst for pasienten og ikke umiddelbart synlig for analytikeren. Samtidig bidrar ”underliggende” også til å forstå ønsket som en årsak til høydeskrekken. Konsekvensen av en slik type patologi er:

”Hvis din pasient har et symptom av bestemt type, høydeskrekk eller noe annet i samme gate, er det veldig klart at det du trenger å gjøre er å grave dypere ved hjelp av, et mer eller mindre, samarbeidende ego som har erfart angsten som noe som har hindret det i sine funksjoner.”(side 50, min understrekning)

Dypere synes her tilsvarende å innebære å fortsette en erkjennelsesprosess. Altså hvis man fortsetter å undersøke rundt høydeskrekken så vil det før eller senere dukke opp materiale som peker mot at det pasienten egentlig er redd for er sin egen impuls, ikke høyden per se. At angsten i disse to eksemplene er *over* den infantile grandiose impuls blir meningsfullt gjennom den kognitive metaforen hvor *over/opp* er knyttet til *observerbar/lett å erkjenne*, og *under* knyttet til *skjult, vanskeligere å erkjenne*, som ble diskutert i kapittelet om forståelsesprosessen. I tillegg er den grandiose impulsen i en forstand en kausal betingelse for angsten, og denne betydningen kommer vi til gjennom den kognitive metaforen som knytter *under* til *kausal betingelse/forutsetning*, også denne er diskutert kapittel 3.

Kohut knytter sitt begrep om en vertikal splitt mellom den arrogante og den tomme sektoren opp til at for pasienter med alvorlig narsissistisk personlighetsfortyrrelse ligger usikkerheten ikke under arrogansen.

Det sentrale spørsmålet for terapeuten [for om det er en vertikal splitt eller ikke] er om den åpenbare grandiositeten ” er noe som må konseptualiseres som en separat personlighet i dybden, så å si, eller som et forsvar mot underliggende følelser av usikkerhet, underlegenhet...” (s.51, mine understrekninger).

”Underliggende” synes her å involvere de samme kognitive metaforene som i beskrivelsen av høydeskrekken. Her blir det imidlertid også tydelig at denne fortolkningen ikke er helt tilstrekkelig. I sammenhengen: ”forsvar mot underliggende følelser av usikkerhet..” synes ”underliggende” i tillegg å bidra til at en forstår usikkerheten som mer egentlig enn arrogansen, uttrykk for hvordan pasienten virkelig opplever seg selv. Dette kan være en bruk av den samme kognitive metaforen som jeg i teorikapittelet diskuterte som at *dyp* var knyttet til det som var *spesielt betydningsfullt, viktig*. Et annet forhold her er at den posisjonen Kohut argumenterer i mot ser ut til å forstå arrogansen som en måte å *dekke over* usikkerheten på. Den underliggende usikkerheten er noe som et subjekt forsøker å hindre at skal bli synlig for seg selv og andre. I en slik fortolkning er usikkerheten en kausal betingelse for arrogansen, uten usikkerhet ville det ikke vært behov for arroganse å skjule den med, men intensjonaliteten kommer neppe fra en kognitiv metafor. Det virker ikke rimelig å hevde at vi har en systematisk erfaring av at det som ligger over noe annet gjør det *for å* skjule det som ligger under. Grunnlaget for en slik fortolkning av ”underliggende” synes å være leserens kjennskap til grunnleggende psykoanalytisk teori koblet sammen med de to kognitive metaforene som kobler *under* til *vanskelig å erkjenne* og *kausal forutsetning*. Altså, det Kohut vil få frem med å beskrive de to sektorene, arrogansen og usikkerheten, som *ved siden av hverandre*, er å understreke at relasjonen mellom arrogansen og usikkerheten ikke må forstås som det vi kan kalle *over-for-å – skjule*. Denne forståelsen av *ved siden av hverandre*, at den innebærer at arrogansen *ikke er forsvar* mot usikkerhet er dermed direkte knyttet til den romlige strukturen gjennom de kognitive metaforene vi bruker for å tolke den romlige relasjonen slik.

Arrogansen står derimot i en annen kausal relasjon som også kan sies å være representert i den romlige strukturen.

”... det er absolutt meningsløst å argumentere med pasienten og å fortelle han at han burde ikke være så skrytende fordi egentlig føler han seg underlegen. I den delen av personligheten hvor han føler seg skrytende har han ikke en følelse av underlegenhet under (beneath) skrytingen, nei isteden, under den skrytingen er hele opplevelsen av sammenfiltrering med moren” (s.53, mine understreknings).

Det primære for Kohut er at det som ligger under denne arrogansen er sammensmeltingen med mor. Dette ligger *under* i minst to betydninger. Det er de erfaringene

med å bli hyllet av moren man kommer til hvis man begynner å grave i arrogansen. Man kommer ikke til en selvopplevelse av usikkerhet og utilstrekkelighet. For det andre er disse erfaringene av sammenfiltrering med mor et *grunnlag*, en kausal betingelse for pasientens urealistiske selvbylde, uten å ha fått systematisk tilbakemelding om at ham er fantastisk og hevet over alle andre, så ville ikke personen kunne ha opprettholdt dette som et relativt stabilt selvbylde. Dette er tydeligere i et sitat fra diagrammet i ”The Restoration of The Self”: ”Åpen grandiositet, ”overlegen” isolering på basis av vedvarende sammensmelting med moren” (s.213, min understrekning). I og med at den synlige arrogansen befinner seg i en sektor, som har en opp-ned orientering så er det ikke urimelig hvis en leser fortolker dette som at de nedre, grunnleggende lagene i sektoren er den vedvarende sammensmeltingen med mor. At dette kan bidra til å gjøre den romlige strukturen til et meningsfullt begrep for å forstå denne personlighetsstrukturen. På den annen side i og med at Kohut ikke eksplisitt tegner inn denne relasjonen i de nedre lagene eller på andre måter styrer leseren mot en slik fortolkning så kan det også tenkes at mange lesere ikke leser relasjonen mellom arrogansen og sammensmeltingen med mor inn i den romlige strukturen. Sammenlignet med det forhold at arrogansen ikke er et forsvar mot usikkerhet, synes det rimelig å anslå denne relasjonen som mye svakere knyttet til den romlige strukturen.

Et annet relatert egenskap ved personlighetssektorene som leseren kommer til ved en fortolkning av den romlige strukturen ved hjelp av kognitive metaforer er at både arrogansen og tomheten er bevisste og kommer frem i terapirommet. Den kognitive metaforen *observerbart/lett ekjennbart* er *opp/over* kan fortolke det at begge sektorene er like høyt oppe og dette er også en fortolkning som støtter at Kohut eksplisitt beskriver begge sektorene som bevisste. Denne kognitive metaforen er altså både involvert i å fortolke *ved siden av hverandre* jamfør analysen ovenfor, og det at begge sektorene er *like høyt oppe*.

Begrepet splitt har jeg ikke lyktes å komme til en fullt ut tilfredsstillende redegjørelse for ved hjelp av kognitive metaforer. Det virker allikevel rimelig å anta at dette også bidrar med mening som ikke er avhengig av at lytteren kjenner til hvordan begrepet splitt er brukt i psykoanalyse. Et forslag til et aspekt ved en slik mening er det følgende: For at det skal være meningsfullt å snakke om en splitt mellom to selvopplevelser eller holdninger så synes det å kreve at disse to holdningene eller selvopplevelsene ikke bare er ulike, men at de også ikke henger helt sammen, at det i utgangspunktet ikke er forståelig at personen kan ha begge disse holdningene eller selvopplevelsene. Når vi leser Kohut og lærer at personen i den ene sektoren opplever seg selv som opphøyd og er arrogant, og i den andre føler tomhet og

usikkerhet så er forholdet mellom innholdet i disse sektorene *motstridende* slik begrepet splitt forbereder oss på.

At splitt forbereder oss på at dette er to motstridende innhold i sektorene kan muligens være relatert til konvensjonelle uttrykk som ”regjeringen er *splittet* i synet på norsk militær deltagelse i Irak”. På tross av en rekke forsøk som vil forvirre mer enn å oppklare hvis de ble forsøkt redegjort for her, har jeg ikke tilfredsstillende klart å kunne redegjøre for denne eller andre mulige betydninger av splitt ved hjelp av kognitive metaforer. Dette er selvsagt ikke noe bevis for at dette ikke lar seg gjøre. Imidlertid så kan dette indikerer at den modellen som brukes i denne oppgaven, å forstå vertikal splitt som et romlig begrep som blir fortolket gjennom kognitive metaforer som for enkel til å kunne håndtere begrepet *splitt* fullt ut. Dette kan skyldes at begrepet splitt ikke bør forstås som et romlig begrep, men isteden i forhold til begreper som *helhet*, *del*, *samling* og *forbindelse*. Clausner og Croft(1999) forstår dette som et eget domene, en egen dimensjon i vår erfaring. De kaller dette domenet enhet-mangfoldighet, og skiller dette blant annet fra et rent romlig domene som inkluderer begreper som *opp-ned*, *nær-fjern* og lignende.

Det at en splitt mellom sektorene innebærer at de *ikke er i kontakt med hverandre* synes imidlertid å ha en meningsfull relasjon til det teoretiske begrepet om en vertikal splitt i personligheten. Fysisk kontakt er i vår erfaring korrelert med mulighet for gjensidig påvirkning, interaksjon. En slik kognitiv metafor hvor *kontakt* er knyttet til *forutsetning for interaksjon*, kan redegjøre for slike konvensjonelle uttrykk som ”Vi mistet kontakten med hverandre etter videregående, så jeg vet ikke hvordan det går med han.” I vår sammenheng synes denne kognitive metaforen å bidra til at vi spontant forstår en vertikal splitt slik at personen ikke har tilgang på den delen av personligheten som befinner seg på den andre siden av splitten. Denne utilgjengeligheten er dermed også knyttet til den romlige strukturen gjennom en kognitiv metafor.

7. "The Restoration of the Self"

Oversikt over Kohuts posisjon i "The Restoration of the Self"

Mens "Analysen av selvet" utfordrer den tradisjonelle forståelsen og behandlingen av en gruppe pasienter, gjennom å plassere narsissistisk patologi inn i et lettere modifisert klassisk rammeverk, så er den røde tråden i "Restoration of the Self" (1977) at en forståelse av selvet krever en diskusjonen av de fundamentale aspektene ved rammeverket. "[...] for å definere hva det er som fører til helbredelse av selv patologi, måtte et bredt spekter av etablerte teoretiske begreper bli undersøkt på ny." (s.xv). Kjernebegreper som drift, ødipus komplekset og analytisk nøytralitet, blir problematisert og diskutert.

Men Kohut argumenterer ikke entydig for en sammenhengende teoretisk posisjon. Snarere hevder han at disse spørsmålene bare kan tilfredsstillende håndteres hvis man veksler mellom to ulike teoretiske perspektiv:

"...vi må lære oss til å tenke alternerende, eller til og med simultant, i ved hjelp av to teoretiske rammeverk; at vi må, i overensstemmelse med det psykologiske prinsipp om komplementaritet, anerkjenne at et grep om de fenomenene vi møter i vårt kliniske arbeid - og utenfor - krever to tilnærminger: En psykologi hvor selvet sees på som senteret i det psykologiske univers og en psykologi hvor selvet sees på som et innhold i det mentale apparat". (s. xv).

Den førstnevnte tilnærming kaller han selvpsykologi i vid forstand. "En psykologi som plasserer selvet i sentrum, undersøker dets utspring og utvikling og dets bestanddeler i sunnhet og sykdom." (s. xv) Den tilnærmingen som forstår selvet som innhold i det mentale apparat, kaller han selvpsykologi i den smale forstand. Denne psykologien er ikke noe annet enn en svak modifisering av tradisjonell metapsykologi.

I realiteten innebærer dette at det er tre typer teoretiske rammeverk som diskuteres i denne boken. For det første et klassisk analytisk rammeverk slik Kohut presenterer det. Dette rammeverket kaller han gjerne ”mental apparat psykologi”, og dets fundamentale begreper er: Drift, psykisk konflikt mellom de psykiske systemene id, ego, og superego, samt skillet mellom bevisst og ubevisst. For det andre et rammeverk som ikke er så forskjellig fra dette, men som også har plass til et begrep om selvet, selvpsykologi i den smale forstand. Det tredje rammeverket er et selvstendig alternativ til klassisk psykoanalyse, selvpsykologi i vid forstand. Hovedfokuset i boken er at Kohut utvikler og presenterer selvpsykologien i vid forstand gjennom å vise hvordan den gir mer meningsfulle forståelser enn det klassiske rammeverket, et alternativ som gir en mer meningsfull forståelse.

Selvet som sentrum i det psykologiske univers er et rammeverk som på en rekke avgjørende måter atskiller seg fra klassisk drift/konflikt psykologi. Menneskets grunnleggende motivasjon er å realisere et individuelt selv, ikke biologisk baserte drifter. Kjerneselvet inneholder individets sentrale idealer, ambisjoner og talenter. De fundamentale strukturene i det dannes i tidlig barndom og søker deretter å utvikle og utfolde seg. ”Denne strukturen er basisen for vår opplevelse av å være et senter for initiativ og persepsjon, integrert med våre mest sentrale ambisjoner og idealer og med vår opplevelse av at kroppen og sinnet danner en enhet i rom og et kontinuum i tid.” (s. 177) Strukturen til dette selvet beskriver Kohut med en batterimetamorfi. Ambisjonene og idealene kan sammenlignes med to poler i et batteri, og spenningsforskjellen mellom disse to polene gir en strøm av energi fra den ene polen til den andre. Likeledes fører ambisjonene og idealene i felleskap til at personen får styrke til å handle og skape i verden. Personen blir drevet av sine ambisjoner og ledet av sine idealer. Til dette systemet av poler med spenningsstøyle i mellom er det også knyttet talenter og spirer til ferdigheter. Mens Freuds strukturmodell innebærer at de tre systemene id, ego, superogo metaforisk forstås som ulike aktører med ulike interesser og mål, og med det nødvendigheten av konflikt, så impliserer batterimetamorfen at disse elementene, når kjerneselvet fungerer som det skal, trekker (og dytter) i samme retning.

Kohut utfordrer ikke bare det synet at psykisk konflikt er unngåelig, men også det han ser på som en ensidig dyrking av verdien av innsikt som mål for psykoanalytisk behandling. Batterimetamorfen gjør det mulig for Kohut å drøfte patologi som et resultat av enten svakhet ved den ene polen eller den andre. Imidlertid er Kohuts kliniske erfaring at så lenge en av disse strukturene, ambisjonene eller idealene, er noenlunde utviklet så er det tilstrekkelig for at personen skal bli i stand til å leve et meningsfullt liv. Dette gjelder jo imidlertid ikke for virkelige batterier, i hvert fall i min ikke-ekspert forståelse så er det snarere

slik med batterier at kjeden ikke er sterkere enn det svakeste ledd, et mulig eksempel på at alle metaforer har begrensninger i sin overføringsverdi. Denne kliniske innsikten har også den konsekvens for behandlingen at i mange tilfeller av selvpatologi er det riktige behandlingsfokus å befordre videreutviklingen av den polen som er minst paralyisert, mest utviklet. En slik behandling forstår Kohut som å bygge opp kompenserende strukturer. I forhold til pasienter med denne typen patologi mener Kohut at det er riktig å avslutte analysen når den kompenserende strukturen er utviklet tilstrekkelig, selv uten at sentrale områder av psyken er blitt bevisstgjort, sentrale årsaker til pasientens patologi ikke er blitt gjennomarbeidet. Kohut argumenterer for at en slik analyse ikke bare er et godt eksempel på hva man i praksis kan utrette med en analyse, men eksemplifiserer hva som bør være analysens ideelle mål. Pasientens evne til å utfolde seg og leve et meningsfullt liv bør være det sentrale målet for psykoanalytisk behandling. I kontrast til Freuds bestemmelse av psykoanalysens mål til å gjøre det ubevisste bevisst. Kohut argumenterer for at et Freuds syn først og fremst reflekterer et verdihierarki hvor erkjennelse og sannhetssøken er plassert øverst, og ikke mental sunnhet i seg selv.

Kjerneselvet, med sin bipolare struktur er grunnlaget for vår evne til å oppleve og ta initiativ. Kjerneselvet dannes og utvikles gjennom adekvate, optimalt frustrerende selvobjekt svar. Forståelsen av forholdet mellom selvobjekt og selvet er grunnleggende sett den samme som i Analysen av selvet. Forskjellen er her at begrep som det bipolare selvet og kjerneselvet synes spesialformet for å gi mening til interaksjonen mellom selv og selvobjekt. Jo svakere, mindre solid batteriet er, jo mer er selvet avhengig av selvobjekter for å beholde evnen til å oppleve helheten og handle på en slik opplevelse. Selvobjektsvikt fører til at selvet desintegrerer. Det psykoanalysen tradisjonelt har sett på som uttrykk for primitive, biologisk baserte drifter, slik som destruktiv aggressivitet, er bare et uttrykk for at selvet føler seg truet av manglende støtte og dermed fragmenterer. Uten at Kohut bruker akkurat disse typer begreper synes det dekkende forstå selvet som en struktur som avveier ulike mål og behov mot hverandre, holder ulike opplevelser sammen. Når selvet er optimalt stødig avstemmes personens ulike behov og mål mot hverandre og man handler på basisen av en helhetlig forståelse av situasjonen Ved destruktiv aggressivitet er selvet først blitt truet av det det har erfart som empatisk svikt, dette fører til at selvet blir motivert til å gjøre noe med kilden for den empatiske svikten. Men fordi selvet samtidig har fått sin evne til å avveie ulike mål og hensyn mot hverandre svekket er det i begrenset grad i stand til å avveie sitt behov for å ikke bli sviktet opp i mot andre forhold, som hvordan det er for den andre å oppleve raseriet, eller hvilke langsiktige konsekvenser det får. Kohuts selvpsykologiske teori innebærer dermed at

det man hadde tolket som uttrykk for primære drifter, i realiteten er sekundære desintegrasjonsprodukter, og det er gjennom å fortolke dem som det at personen etter hvert får styrket selvets evne til å håndtere skuffelser og krenkelser.

Begrepet vertikal splitt i ”The Restoration of the Self”

Hovedanliggendet i ”The Restoration of the Self”, forholdet mellom selvpsykologi og klassisk metapsykologi gjenspeiles også i behandlingen av vertikal splitt. Noe av det Kohut oppnår med å vende tilbake til begrepet vertikal splitt er å demonstrere en type patologi som klassisk analyse kommer til kort overfor som selvpsykologi kan forstå og behandle. Denne kilden til begrepet vertikal splitt sier lite om begrepet som ikke er diskutert mer utfyllende i de andre kildene. Her får vi imidlertid en ganske enhetlig og konsis oversikt over den typen vertikal splitt, ”selvopplevelessplitt”, som jeg har argumentert for i diskusjonen av forrige kilde, at er Kohuts primære interesse med dette begrepet.

Vertikal splitt nevnes første gang på s.176, Her finner vi den bruken av vertikal splitt som jeg er kommet over som har minst å gjøre med det begrepet Kohut utvikler som en forståelse av en type narsissistisk personlighetsstruktur. Konteksten er at Kohut diskuterer ”separasjonen av de psykologiske strukturerer som til slutt danner selvet fra de som ikke blir inkludert i det” (s.174). Dette er et ledd i argumentasjonen for en av hovedkonklusjonene i boken: Det ideelle målet for en analyse er ikke å ha analysert alle lag i psyken, men at selvet settes i stand til å utfolde seg som selvstendig skapende. Gangen i overføringen i analysen av Hr M illustrerer og gir innsikt i en slik prosess. I løpet av denne analysen, som også er hovedkasuset for drøftingen av hva som er en genuin avslutning av en analyse tidligere i boken, skjer det en *horisontal splitt*. De arkaiske, preverbale lagene av de strukturene som ikke har blitt speilet, avspalter seg og unndrar seg aktivering i analyse. Mens senere lag deltar og gjennomarbeides. Kohut tenker seg at dette ikke bare skjer i frykt for å bli traumatisert ved en slik aktivering, men kanskje heller må forstås som et forsinket ledd i en normal prosess. Kohut sammenligner dette med slutfasen i Freuds behandling av Rottemannen. Kohut siterer Freud som skriver: ”...Mens en del av materialet vil bli tilgjengelig under presset fra trusselen [som et fastsatt avslutningstidspunkt utgjør] så vil en annen del bli holdt tilbake og slik bli begravet[...].”(Freud 1937, side 218, i Kohut 1977, side 175). Kohut hevder at Rottemannen

fikk en vertikal splitt i psyken som følge av Freuds fastlagte avslutningstidspunkt og at det var derfor den bare tilsynelatende var vellykket. Mens den horisontale splitten hos M er en forsinket normalprosess som viser at det er normalt og sunt at noen deler forblir ubevisst, så er den vertikale splitten hos rottemannen et utslag av et forsert avslutningstidspunkt og en sannhets moralisme som krever at alt skal opp i lyset. Kohut klargjør ikke her akkurat hva som motiverer bruken av begrepet vertikal splitt. Er det at Rottemannens tilpasning til analytikeren er analogt med sønnen som tilpasser seg moren?

Begrepet dukker så opp senere i samme kapittel. Foranledningen er en presentasjon av analysen av Hr X. Dette er den tysk teologistudenten som også ble omtalt i forrige kilde, bare at her han forkledd som amerikaner som ikke hadde kommet med i fredskorpset (Strozier, 2001).

Kohut beskriver at den behandlende analytikeren som fikk konsultasjon av Kohut, hadde fokusert på den urealistiske grandiositeten. Analytikeren som søkte råd hos Kohut, forstod dette i lys av ødipalkonflikten. Analytikeren prøvde å vise pasienten at den var uttrykk for en opplevelse av ødipal seier som hadde noe rot i den forherligelsen han hadde opplevd fra mors side. Den var imidlertid også av defensiv karakter, analysanden søkte å fortrenge den deprimerte følelsen og kastrasjonsangsten som var resultatet av det faktiske ødipale nederlag. Det var far som sov med mor uansett hvordan mor ellers så på far. Kohut understreker at analytikeren overså at det var en annen grandiositet som hadde prøvd å komme frem: Den viste seg allerede i inntaksintervjuet hvor analysanden klaget over at moren hadde snytt han for sin del av farsarven. Kohut forstår dette som at det hentyder på hvordan moren har hindret han i å ha den relasjonen til faren som ville ha sørget for å utvikle hans kjerneselv. På mange måter er narrativet i denne kasusberetningen lik den vi senere skal se på i ”To analyser av hr Z.” En klassisk begrunnet behandling sammenlignes med en selvpsykologisk begrunnet behandling (veiledning).

Kohut gir en oversikt over kasusets strukturelle basis, relasjonene mellom de ulike delene av psyken. X har både en vertikal og en horisontal splitt. En vertikal splitt skiller to sektorer fra hverandre. Den ene ”fungerer gjennom en ubrutt sammensmeltning med hans mor”. (s.205) I denne sektoren finner vi åpenlys arroganse og en identifikasjon med Kristus, som viste seg i et ønske om å bidra til å lindre verdens lidelse. Moren hadde ofte lest jesushistorier høyt for sønnen og vektlagt forholdet mellom Jesus og jomfru Maria. Særlig hadde de vært opptatt av historien om Jesus som barn i tempelet som allerede da var overlegen de lærde. Den andre sektoren ”huset to ikke fullt ut integrerte bestanddeler av hans kjerneselv, et ikke-respondert til grandios-ekshibisjonistisk fragment og et fragment

kjennetegnet ved idealiserte målstrukturer relatert til bestemte beundrende holdninger overfor hans far” (s. 205). De idealiserte strukturer var noe mindre paralyserende i følge Kohut, og derfor er det avdekkingen av disse som i løpet av analysen gir pasienten nye muligheter for utvikling. Disse delene av kjerneselve er avstengt ved fortrenning, en horisontal splitt, fra det bevisste selvet. ”Kjerneselve var ikke bare fragmentert og svakelig, det var også ute av kontakt med den fungerende overflaten av personligheten; Det hadde glemte seg. Det hadde ingen kommunikasjon med og ingen tilgang til bevisste selv-strukturer...” (S. 206, mine kursiveringer).

Kohut bruker også begrepet vertikal splitt til å synliggjøre at behandlingen foregår i to faser. Den første fasen er å ”bryte ned barrieren som opprettholder den vertikale splitten i hans personlighet” (s.210). Resultatet av dette arbeidet er at det blir tydelig for analysanden at det er den mindre fremtredende, men også tidligere opplevde tomhet som konstituerer hans autentiske selv. Den grandiose selvopplevelsen er ikke fundert i et uavhengig selv, men i et selv som var et tillegg til mor. Den andre fase inntreffer når den vertikale barriere er tilstrekkelig nedbygget. Kohut understreker at fasebegrepet ikke må forstås rigid, fokus vil vende tilbake til den vertikale splitt også etter at arbeidet ved den horisontale er i gang. Men dette vil skje sjeldnere og får kortere perioder utover i arbeidet. Fokuset på den horisontale barrieren innebærer ”å gjøre bevisst de *ubevisste* strukturer som underligger den bevisste selvopplevelse” (side 211, kursiv i original). Analysen skal avdekke at pasienten har formet et kjerneselv på basis av relasjonen til far, og dette gir pasienten styrke til å komme seg videre i livet.

Kohut skriver at denne drøftingen av vertikal og horisontal splitt (fortrenningsbarrieren) foregår innenfor en forståelsesramme med selvpsykologi i den smale forstand. Han innrømmer at han ” i dette tilfellet valgte å innpasse selvet og dets bestanddeler inn i rammeverket til den strukturelle modellen av sinnet... [og slik] ... redusere det til et innhold i det mentale apparat” (s.206). Med *Selvpsykologi i den smale forstand* ser det ut til at Kohut mener en forståelse av selvet som er plassert innenfor det klassiske psykoanalytiske rammeverket. Selvet forstått i relasjon til Freuds strukturmodell og begreper som fortrenning og benekting. Kohut påpeker at han skifter til dette rammeverket i en fremstilling som ellers er solid forankret i en selvpsykologi i bred forstand. Han fremholder imidlertid at slike inkonsistenser er tilgivelige i kreativitetens, lekenhetens navn. Kohut gir ingen spesifikke positive grunner for hva han vinner gjennom å foreta et slikt perspektiv skifte. Han forklarer altså ikke hvorfor personlighetsstrukturen vertikal splitt ikke fullt ut kan forstås innenfor forståelsesrammen til det brede begrep om selvet. Det blir ikke tydeliggjort hva som blir

mulig å forstå gjennom å anvende forståelsesrammen til selvpsykologi i den smale forstand. For å kunne gi en forståelse av hvorfor Kohut gjør dette skiftet er det behov for en omfattende diskusjon av forholdet mellom selvpsykologi den brede og selvpsykologi i den smale forstand, dette ligger uten for rammen til denne oppgaven.

På side 213 er det to diagrammer. Det ene viser forståelsen av X i dynamisk-strukturelle termer, med bare en fortrenningsbarriere. Det andre diagrammet viser forståelsen av X i termene til psykologien til selvet i smal betydning. Dette diagrammet er reproduisert i appendiks. Det nye som blir introdusert i denne kilden er at Kohut bruker vertikal splitt som et eksempel på en patologi som selvpsykologien kan forstå og behandle mer tilfredsstillende enn klassisk psykoanalyse. Som vi skal se er dette det bærende temaet i den siste publikasjonen hvor Kohut i omfattende grad bruker begrepet vertikal splitt.

8. Begrepet vertikal splitt i ”The two Analysis of Mr. Z”

Kohuts siste publikasjon med betydelig bruk av begrepet vertikal splitt er artikkelen ”The Two Analysis of Mr. Z” (1979). Artikkelen er et bidrag til å demonstrere selvpsykologiens nytte i klinisk arbeid. Kohut skriver at han har valgt akkurat dette kasuset fordi ”strukturen i Z sin personlighet illustrerer med stor klarhet forklaringsstyrken til selvets psykologi.” (s.395). Særlig instruktivt er det at Z gjennomgikk to analyser. Den første foregikk mens Kohut ennå arbeidet ut ifra klassisk analytisk forståelse, den andre samtidig med at utviklingen av den nye referanserammen for å forstå narcissisme, på slutten av 60-tallet. Kasuset illustrerer dermed på en særlig tydelig måte hvordan teorien påvirker ens kliniske blikk og hva pasienten kommer frem med i analysen. Og hvordan en selvpsykologisk forståelse var nødvendig for at de sentrale erfaringene til pasienten kunne bli forstått og gjennomarbeidet.

Kasuset ble opprinnelig skrevet til den tyske utgaven av ”The Restoration of the Self” som erstatning for beretningen om hr X. Den tyske analytiker som Kohut hadde materialet om hr X var skeptisk til at Kohut skulle bruke det i denne utgaven av frykt for at analysanden skulle få kjennskap til den og kjenne seg igjen. ”The Two Analysis of Mr. Z” ble like etterpå utgitt som egen artikkel på engelsk. Det helt spesielle med denne kasushistorien er at forfatteren av Kohuts biografi, Strozier (2001), argumenter svært overbevisende for at dette kasuset i virkeligheten er Kohut selv. Den første analysen er da Kohuts analyse hos Ruth Eissler, den andre en kamuflert selvanalyse. Strozier anfører en rekke grunner for sin konklusjon, jeg vil bare nevne et par: Alle de sentrale faktaene i kasuset har korrelater i Kohuts eget liv, deriblant at faren var borte fra hjemme i en lang periode da Kohut var barn. Dessuten er det en rekke utenforliggende forhold som peker i den samme retningen, et av dem er at Kohut alltid snakket om sine pasienter med sin kone (!), men hun hadde aldri hørt han snakke om denne pasienten som han angivelig hadde i analyse i til sammen åtte år. Biografien til Strozier er blitt utsatt for kritikk av sentrale personer i det selvpsykologiske miljøet, men

akkurat denne antagelsen er ikke blitt imøtegått (se Maroda, 2002). Jeg vil dermed gå ut ifra at Z er Kohut selv. Dette reiser åpenbare spørsmål ved den vitenskapelige statusen til denne artikkelen. Hvis man bruker artikkelen som støtte for at selvpsykologisk behandling kan behandle en type patologi som klassisk analyse ikke kan, så er det problematisk og ikke overensstemmelse med vanlig psykoanalytisk praksis at det er pasienten alene som bedømmer pasientens endring. Til Kohuts forsvar må det fremheves at han, i en diskusjon av den vitenskapelige rollen til kasusbeskrivelser (1977), hevder at disse ikke er evidens som i seg selv skal overbevise leseren. Kasusbeskrivelsene skal illustrere en forståelse og/eller behandling og den lesende analytiker bør bare bli overbevist hvis han kan gjenkjenne og anvende det med nytte i sin egen praksis. I vår sammenheng synes Stroziers konklusjon ikke å innebære noen innskrenkning i verdien av denne artikkelen. Den er en like god kilde til Kohuts forståelse og bruk av begrepet vertikal splitt. For ikke å gjøre fremstillingen unødig komplisert vil jeg derfor diskutere artikkelen slik den står, og referere til pasienten med Z, mens Kohut vil referere til analytikeren og artikkelforfatteren dersom ikke noe annet er gjort eksplisitt. De andre kasusillustrasjonene er kortfattede allerede i Kohuts tekster og kun stikkord i mine resymeer, denne artikkelen gjør det mulig å få et rikere bilde av behandlingen av en personlighetsstruktur med vertikal splitt.

Den første analysen illustrerer en klassisk psykoanalytisk forståelse og behandling. Z var i midten av tyveårene og høyere grads student når han begynte i analyse. Hans plager var i utgangspunktet vage. Han hadde somatiske symptomer som svette håndflater og perioder med enten diaré eller forstoppelse. Han var ikke i stand til å gå inn i kjærlighetsforhold til jenter og opplevde at han ikke helt klarte å yte sitt beste i studiene. Hans sosiale liv var begrenset til moren og en mannlig venn. Z var enebarn og bodde fremdeles hjemme hos moren. Faren døde fire år før analysen startet.

Det første året var dominert av pasientens ” urealistiske, forstyrrede grandiositet og hans krav om at den psykoanalytiske situasjonen skulle gjeninnføre en posisjon av eksklusiv kontroll, av å bli beundret og sørget for av en kjærlig mor”(s.399). Dersom Z ikke fikk det slik han ville, for eksempel når analytiker dro på ferie, eller kom med tolkninger Z var uenig i så reagerte han med raseri. Analytikeren forsto denne narsissismen som en regresiv morsoverføring. Da Z var tre og et halvt år ble faren innlagt på sykehus. Der innledet han et forhold til en sykepleier som han flyttet sammen med inntil han vendte tilbake til familien da Z var fem. I halvannet år var enebarnet Z alene med moren. Analytikeren forsto grandiositeten som en regresjon til den perioden hvor moren, i fars fravær, hadde gitt han sin

fulle oppmerksomhet. Analytikeren tolket grandiositeten også som en defensiv benekting av at faren faktisk hadde kommet tilbake. Benektingen hjalp Z til å unngå smerten over at faren hadde den seksuelle kontroll over moren, samt avverge opplevelsen av aggresjon mot rivalen og den kastrasjonsangst som aggresjonen ville skape.

Etter halvannet år ble denne krevende narsissismen, og insisteringen på at sinnet hans var berettiget fordi han ikke ble forstått, plutselig betydelig roet. Pasienten insisterte imidlertid på at det ikke var fortolkningene som hjalp, men at analytikeren en gang sa om hans narsissistiske krav og raseri: ”Selvsagt er det sårende å ikke bli gitt det man antar er ens rett” (side 400).

Etter dette ble konflikter knyttet til seksualitet og aggresjon sentrale i overføringen og gjennomarbeidingen. Et tema var hans masochistiske masturbasjonsfantasier. Han forestilte seg at han var en slave som ble kjøpt og brukt av kvinner, uten noen egen vilje. Som barn var en vanlig fantasi at kvinnen urinerte i munnen hans. Disse fantasiene hentet sine motiv fra Onkel Toms hytte som moren pleide å lese for han. Analytikeren fortolket disse fantasiene som et forsvar mot kastrasjonsangst. De virket slik på to vis, ved at de benektet at kvinner ikke hadde fallos og at de fremstilte moren som så mektig at han ikke trengte å frykte faren. Etter to år i denne første analysen opphørte disse fantasiene, og pasientene innledet også flere kortvarige seksuelle forhold til kvinner.

Et halvt år før analysens slutt drømte Z at han var inne i et hus og at faren som hadde med seg pakker ønsket å komme inn. Z var livredd og forsøkte å lukke døren for å holde faren ute. Denne drømmen forstod analytikeren som at pasientens kastrasjonsangst og fiendtlighet mot faren, den dypeste kjerne i konflikten, nå hadde kommet frem i analysen.

Ved analysens avslutning hadde man kommet frem til ødipalkonflikten og pasienten hadde flyttet fra moren og innledet forhold til kvinner. Etter å ha sørget over tapet av den analytiske relasjon tok Z farvel med bedring på alle områder av sin patologi. Kohut konkluderer ”For mitt analytiske øye, trent til å oppfatte konfigurasjonene beskrevet av Freud, så alt ut til å ha falt på plass” (s. 408). I ettertidens lys finner han imidlertid svakheter ved en slik konklusjon. Pasienten hadde ikke opplevd disse ødipale temaene med den samme emosjonelle dybde som han tidlig i analysen hadde nådd i idealiseringen av moren.

Før vi fortsetter med den andre analysen er det formålstjenlig å oppsummere analytikerens klassisk psykoanalytiske forståelse av Z. Hans patologi forstås som at har sitt utspring i ødipalfasen, og analytikeren forutsetter at Z hadde utviklet et tilstrekkelig solid selv til å kunne oppfatte andre som selvstendige subjekter som han kunne begjære eller frykte straff fra. Grandiositeten og masochismen forstås i et konfliktperspektiv. Pasienten bruker

dette for å slippe å oppleve, skjule for seg selv, overveldende kastrasjonsangst og lammende depresjon over det ødipale nederlag. Denne opplevelsen av seg selv som med rett til å kontrollere terapeuten, er dermed i stor grad et instrument for å beskytte seg mot andre følelser. Dette er dermed et eksempel på å forstå pasientens åpenlyse grandiositet som at står i en *over-under* relasjon til en underliggende, egentlig opplevelse av frykt og depresjon. Helt på slutten av artikkelen har Kohut med et diagram som illustrerer den klassiske forståelsen av Z. I dette diagrammet er grandiositeten plassert over en fortrenningsbarriere, mens ødipalkomplekset er plassert under denne.

Etter fire år tok Z så kontakt med analytikerens igjen. Han opplevde at han bare overfladisk ble engasjert i de forhold han gikk inn i og hadde ingen glede av seksuallivet. De masochistiske masturbasjonsfantasiene hadde ikke kommet tilbake, men han kalte av og til på dem under samleie for å forsterke opplevelsen. Pasienten fortalte også om at moren, etter at han hadde flyttet fra henne, hadde blitt mer og mer isolert og til slutt hadde utviklet enkelte paranoide vrangforestillinger.

I denne andre analysen analyserte Kohut fra et selvpsykologisk perspektiv. Han deler denne behandlingen inn i to faser, den første foregår langs den vertikale splitten som splitter to sektorer i personligheten, den andre foregår ved fortrenningsbarrieren som ”splitter” den sentrale sektoren horisontalt. I den første fasen er temaet forholdet til moren og arbeidet resulterer i at pasienten anerkjenner at morens bruk av han for å tjene sine egne svært umodne narsissistiske behov er opphavet til hans følelser av depresjon og håpløshet. I den andre fasen er temaet faren og resultatet av arbeidet at farsbildet endres fra en uklar skikkelse til en på mange vis moden og selvstendig mann, en person Z kunne få styrke og håp fra.

Den første fasen åpnet med en kortvarig idealisering av analytikerens, men ganske raskt kom den arkaiske grandiositeten, kjent fra første analyse, frem igjen. Pasienten reagerte med raseri mot den minste misforståelse av han. Nå forstod Kohut imidlertid dette som en speilende overføring av sammensmeltende type, d.v.s. en arkaisk type overføring hvor pasienten ikke skiller tydelig mellom seg selv og analytikerens. Pasienten forventer derfor feilfri empati. I motsetning til i den første analysen så tolket analytikerens ikke dette som defensiv eller regressivt unnvikende narsissisme, og formante ikke pasienten om å gi slipp på sine urealistiske grandiose forventninger og krav. Analytikerens så isteden på dette som verdifullt analytisk materiale, som det var viktig å utforske hvilke barndomstilstander det hadde sine røtter i. Denne nøytrale undersøkende holdningen førte til at raseriutbruddene forsvant og at ”analysen begynte å trenge inn i dybdene av en til nå utforsket sektor av

pasientens psyke” (s. 415). Opplevelsene i den sentrale sektoren i pasientens personlighet kom nå frem i terapien.

Det kom frem at bildet av moren som hadde fremkommet i denne første analysen, av en som hadde elsket sin sønn så høyt, var det hun selv yndet å presentere. Nå kom det for dagen at denne kjærligheten var betinget av at Z ikke tok skritt for å bli selvstendig fra moren, fremfor alt ikke opprette betydningsfulle relasjoner til andre. Z måtte som barn derfor alltid ha døren oppe til rommet sitt når han hadde besøk, og moren kom da ofte busende inn på en måte som avbrøt guttenes lek eller samtale. Når hun hadde spunnet fantasier om hans fremtidige bragder hadde det alltid vært forutsatt at deres relasjon ville bestå. Det kom også frem mer åpenlyst bisarre eksempler på morens kontrollerende væremåte som at hun til han var seks år alltid hadde inspisert hans avføring nøye, selv om det aldri hadde vært noe spesielt ved den. Dette at ”moren ikke var interessert i *han*, men bare hans tarmfunksjoner” (side 421, kursiv i original), frembrakte følelser av håpløshet og depresjon i klienten, de sentrale følelsene i denne delen av analysen.

Disse innsiktene var ledsaget, og ofte hindret, av sterk desintegrasjonsangst. Denne viste seg ikke bare som angst for at selvet skulle gå i oppløsning, men også ved at Z ble grunnleggende i tvil på seg selv: Husket han riktig? Ga han en riktig fremstilling? I denne angsten så grublet pasienten over spørsmålet om hva som var virkelig. Hans mors virkelighet hvor hun var hengiven og ga han omsorg, eller hans egen, slik den var i den sentrale sektor hvor hun ikke aksepterte hans behov for å bli en uavhengig mann? Denne desintegrasjonsangsten hadde sin kilde i at de nye bildene av moren gjorde at han mistet henne som selvobjekt og det selvet som eksisterte i sammensmeltingen med henne ble dermed også truet av oppløsning. Min forståelse av denne ganske tekniske forklaringen er at når han kom i kontakt med opplevelser av henne som hun ikke hadde anerkjent, så gjenopplever han den oppløsningen av selvet som hennes ikke-speilende respons skapte.

Etter hvert befridde Z seg fra idealisering av moren, og anerkjente at den sektoren som hadde forblitt sammensmeltet med henne siden barndommen ikke var den sentrale. Arbeidet ved den vertikale splitten fører til at Z anerkjenner at opplevelsene av seg selv som suverent overlegen andre ikke kommer fra hans mest autentiske selv, men fra det selvet som er et produkt av morens eget umodne selvobjektbehov. Kohut stiller så spørsmålet hvordan det er mulig at den første analysen kom til en så forskjellig forståelse av relasjonen mellom mor og sønn? Hvordan kunne den sentrale sektoren bli oversett? Minnene om morens kontrollerende oppførsel hadde også for en stor del kommet frem i den første analysen, men de hadde ikke fått den oppmerksomhet som deres betydning for sønnens personlighet skulle tilsi. Til dels

hadde de også blitt tolket forskjellig av analytikerens, avføringsinspeksjonene hadde analytikerens forstått som eksempel på morens sterke bejubling av sønnens prestasjoner, ikke som uttrykk for morens behov for kontroll. Kohut tenker at den sentrale sektoren og opplevelsene i den ikke kom frem i den første analysen fordi pasienten ga etter for det han opplevde som analytikerens fastlåste overbevisninger, akkurat som han tidligere hadde gitt etter for mor.

Den andre fasen i analysen var kjennetegnet ved at depresjonen vek for aktive lengsler og håp samt at fokus skiftet fra mor til far. Dette foregikk trinnvis slik at i begynnelsen ble fokus rettet mot far og håpløshetsfølelsen mer spesifikt knyttet til at han var svak og hadde latt seg undertrykke av moren. Via stadier med idealiserende overføring i forhold til analytikerens oppdaget klienten at han hadde minner om faren som viste han som en relativ sunn og på flere måter beundringsvekkende person. Kohut understreker at det ikke var skarpe skiller mellom fasene eller trinnene, de betegner en gradvis endring i hvilke temaer som dominerte i analysen.

Motstanden også i den andre fasen var mye i form av desintegrasjonsangst. Særlig skremmende var en drøm hvor en kvinne sto med ryggen til han. Til dels dreide dette seg om at moren forlot han nå som han vendte seg mot faren, men den dypere meningen til drømmen knyttet seg til den usette frontale delen av mor. Den formuleringen som kom nærmest å dekke pasientens opplevelse var at moren ikke hadde mistet sin penis, men sitt ansikt. Kohut forstod drømmen slik at den usette delen av henne dreier seg om de delene av hennes personlighet som pasientens selvstruktur kanskje ikke ville tåle å se. Og at denne og andre desintegrasjonsangstdrømmer, som av utbrente byer og forlatte landskap, var uttrykk for at ”Z nå ga avkall på det arkaiske selv (forbundet med hans selvobjekt mor) som han alltid hadde ansett som sitt eneste, i forberedelsene for reaktivering av et til nå ukjent selvstendig kjerneselv (krystallisert rundt et til nå uoppdaget forhold til hans selvobjekt far).” (side 431). Mens arbeidet ved den vertikale splitten innebar å anerkjenne den sentrale sektor som uttrykk for hans autentiske selv, så fører gjenoppdagelsen av relasjonen til faren til at Z kan gi slipp på selvet i den andre ”arrogante” sektor.

Positivt ladete minner om faren kom nå frem. Episoder hvor faren viste seg som suksessfull forretningsmann, sosialt omgjengelig og dyktig i sport. Z berettet disse minnene med entusiasme og glød. Det sentrale var ikke i og for seg innholdet i episodene, eller om faren hadde noen objektivt sett enestående kvaliteter, men at Z nå gjenopplevde han som en relativt sunn mann som hadde levd et selvstendig liv uavhengig av sin kone. Faren ble et

idealiserbart selvobjekt, og gjennom den midlertidige sammensmeltingen med bildet av han kunne Z hente styrke til å utvikle sitt umodne kjerneselv.

Drømmen fra den første analysen hvor pasienten som gutt hadde forsøkt å stenge faren og hans gaver ute, ble igjen tema i analysen. Igjen ble denne knyttet til det tidspunktet faren hadde vendt tilbake til familien etter ett og et halvt år. Assosiasjonene til drømmens betydning gikk derimot i en helt annen retning. At faren kom tilbake betydde at det enorme behovet Z hadde for en far å idealisere og gjennom det utvikle idealiserte verdier og mål, ble vekket til livet igjen. Denne essensielt gode opplevelsen ble traumatisk for gutten på grunn av den ”psykoøkonomiske ubalansen av betydelige proporsjoner som guttens psyke ble eksponert for av den dypt ønskede gjenkomst...” (s. 439).

Kohut forstår det som at det var denne erfaringen som førte til dannelsen av en vertikal splitt i psyken. Z var uvillig til å gi opp et selvstendig selv fullstendig, men ute av stand til å ta igjen tapt utvikling ved hjelp av den nyankomne faren, og derfor begynte han å oppleve seg selv på to forskjellige, atskilte måter. Den ene sektoren var dominert av grandiositet og knyttet til, sammenfiltret med mor som hennes fallos. ”Og ved siden av denne sektoren av hans personlighet som var del av moren og hennes patologi... var en annen, atskilt ved en vegg av benekting ” (s.440). I denne sentrale ”avsplittede sektoren” (s.441) var idealisering av far og minnene om hans storhet bevart, men i fortrenget form.

Kohut skriver om Z ved avslutningen at alle de tre bestanddelene i han selv var avgjørende endret. ”Den emosjonelle kjerne i hans ambisjoner, idealer og grunnleggende ferdigheter var avgjørende forandret, selv om innholdet i disse forble uforandret.” (s.444). Selv om idealene og ambisjonene hadde oppstått i relasjonen til moren så ble disse ikke vesentlig endret av analysen, det som ble endret var at han nå opplevde de som del av et selvstendig selv. Pasienten tok altså ikke dramatiske kursomdreininger i sitt yrkesliv eller på andre arenaer, men han var i stand til å forfølge sine mål med vitalitet og glede, ikke lenger bare av tvangsmessig plikt.

Artikkelen avsluttes med et diagram som oppsummerer behandlingen i de to perspektivene. Dette diagrammet er i all hovedsak det samme som diagrammet i ”The Restoration of the Self”, med unntak av et par trekk som er spesifikke for innholdet i Z sin struktur, som de masochistiske fantasiene. Det er reproduisert i Appendix.

Den selvpsykologiske analysen av Z kan oppsummeres slik. Både arbeidet ved den vertikale og den horisontale splitten dreier seg om å endre et foreldrebilde. Mens arbeidet ved den vertikale splitten fører til at morsbilde endres fra en svært hengiven og omsorgsfull figur til en patologisk kontrollerende karakter som tviholdt på han som selvobjekt, så endres

farsbildet fra en svak og utydelig skikkelse til en selvstendig person som Z kan få psykologisk næring gjennom å midlertidig smelte sammen med. Den første fasen dreier seg om å oppdage pasientens strev med å avgrense seg fra moren og hennes svikt som speilende selvobjekt, mens den andre fasen avdekker det idealiserbare bildet av faren. Mens målet med arbeidet langs den vertikale splitten i en forstand er å gjøre den permanent, kutte båndene til det arkaiske selvet som eksisterer i sammensmeltingen med moren, så er målet for arbeidet langs den horisontale splitten å oppheve denne, dypet skal komme i kontakt med overflaten. Arbeidet ved den vertikale splitten fører til at Z anerkjenner og kan artikulere og plassere den tomhet og håpløshet som var tilstede i utgangspunktet. Arbeidet ved den horisontale fortrenningsbarrieren leder til at pasienten kommer i kontakt med kjerneselvet. Det springer frem en vitalitet i form av optimisme og aktive lengsler som var skjult både for pasienten selv og omverdenen.

Av sentral betydning for å forstå Kohuts begrep om en vertikal splitt i personligheten er en tydeliggjøring av hva slags type innhold de to sektorene består av. Innholdet i de to sektorene på hver sin side av den vertikale splitten er primært to motsatte sett av opplevelser og fortolkninger. Det er ikke et skille mellom to sett av konkrete minner og erfaringer. Dette skiller begrepet vertikal splitt fra dissosiasjon. De samme konkrete erfaringene er potensielt til stede som minner i, eller kanskje bedre, *for* begge sektorene. I løpet av arbeidet ved den vertikale splitten så blir morsminnene refortolket, knyttet til pasientens opplevelse av håpløshet og usikkerhet. Etter hvert oppdager pasienten at den opprinnelige opplevelsen av moren som spesielt hengiven kommer fra et selv som ble skapt av hennes behov for å få speilet sitt eget selv. De to sektorene representerer dermed ikke bare to ulike perspektiv på pasienten selv, men også to ulike perspektiv på moren.

9. Diskusjon: Er det generelle begrep om vertikal splitt i personligheten enhetlig?

Tidligere er det argumentert for at det er meningsfylt å skille mellom det jeg har kalt ”holdningssplitt” og ”selvopplevelsessplitt” som to ulike typer vertikal splitt. Det spørsmålet som nå gjenstår er om disse to typene patologi, allikevel uttrykker et enhetlig generelt begrep om en vertikal splitt i personligheten. Om et slikt generelt begrep fungerer som et teoretisk begrep i den forstand at det har systematiske relasjoner til andre sentrale teoretiske begreper hos Kohut. Hvis vi sammenligner med andre begreper Kohut utvikler som *selvet*, *selvobjekt*, *selvobjektoverføring*, *idealiserende overføring*, *fragmentering* så har alle disse en tett forbindelse med hverandre, skal man forklare et av disse begrepene så vil man umiddelbart trekke inn flere av de andre. For å trekke på et begrep fra kognitiv lingvistikk, som ble introdusert innledningsvis, de utgjør til sammen en *ramme*.

Når Kohut i ”The Analysis of The Self” introduserer begrepet vertikal splitt som en kronisk strukturendring bruker han begrepet *benekting* som ellers ikke synes å ha noen spesiell plass i hans rammeverk og han kontrasterer det til *fortrengning* og *negasjon*. Begrepet om en vertikal splitt i psyken blir av Kohut dermed gitt en systematisk relasjon til klassiske begreper som benekting og fortrenning. Det er utenfor rammen til denne oppgaven å diskutere hvorvidt de klassiske psykoanalytiske begrepene benekting og fortrenning kan binde vertikal sammen til et enhetlig begrep. Et annet spørsmål er om begrepet vertikal splitt som en abstrakt strukturendring, har en systematisk relasjon til andre begreper Kohut utvikler i sin selvpsykologi. Vi kan undersøke dette gjennom å sammenligne holdningssplitt med selvopplevelsessplitt i forhold til Kohuts sentrale begreper.

Det er en vanskelighet med dette, og det er at Kohut i de to passasjene hvor han omtaler ”holdningssplitt” i svært liten grad bruker sentrale selvpsykologiske begreper. Det er i øyenfallende at Kohut i Forelesningen om vertikal splitt (1973), så lenge han holder seg til å beskrive den perverse varianten av vertikal splitt, de første tre sidene, ikke bruker ”selvet”, ”selvobjekt”, ”idealisering”, ”grandiositet” eller ”narsissistisk overføring”. I de to sidene ”The Analysis of the Self” er det, på tross av at han eksplisitt skriver at passasjen handler om

narsissistisk personlighetsforstyrrelse ingen bruk av de sentrale selvpsykologiske begrepene, med ett unntak i siste setning brukes ”det andre selvet” om den avspaltete sektoren.

Det er imidlertid en annen åpning til å studere hvordan en holdningssplitt plasserer seg i forhold til sentrale selvpsykologiske begreper. Kohut identifiserer kikkeren i forelesningen om vertikal splitt som ”den kikkeren som jeg beskrev i *Analysen av Selvet*, det kasuset som ble analysert av en kandidat under min veiledning” (s.49, kursiv i original). Sammenfall i kasushistorien gjør det entydig at kikkeren må være han som omtales som Hr E i *Analysen*. Kohut skriver slik i ”*The Analysis of the Self*” om pasientens første episode med pervers kikkaing:

”[pasienten] gjenkalte at den første episoden med voyeurisme i et offentlig toalett hadde inntruffet på et landsens marked etter at han hadde bedt sin mor om å se på og beundre hans ferdigheter på en huske. Når hans mor, som allerede var alvorlig syk (ondartet høyt blodtrykk) på dette tidspunktet, ikke kunne mobilisere noe noen interesse for hans ønske om å vise sine ferdigheter, vendte han seg fra henne og gikk til det offentlige toalettet. Drevet av en kraft som han bare forstod nå, men med den passende følelstone som han også nå kunne gjenkjenne, kikket han på en manns genitalier og, smeltet [merging] inn i den, følte han seg ett med den kraft og styrke som den symboliserte. (I teoretiske termer: en regresjon fra et stadium som tilsvarer den speilende overføring til en sammensmeltende [merger] overføring)”
(Kohut 1971, s. 159).

Hr. E var kuvøsebarn og moren hadde aldri følt noe nærhet for han, han ble også avvist av far. Hans perversjon blir i *Analysen* forstått som at selvet regredierer fra å søke en speiling til å søke sammensmeltning. Selvet søkte styrke gjennom å kikke på menns penis. Dette å søke selvobjekter gjennom synssansen hadde røtter tilbake til tilværelsen som kuvøsebarn, og at han også senere var blitt regnet som for skjør til å bli tatt opp. Denne regresjonen inntraff også når E gikk i analyse, ved brudd i den narsissistiske overføringen og generelt når E fryktet avvisning. Kikkaingen representerte en regrediert versjon av det samme selvet som ellers var i stand til å gå inn i modnere former for narsissistisk overføring, en speilende overføring i snever forstand. Behandlingen av en slik perversjon er som den ellers beskrives for regredierte selv hos Kohut i ”*The Analysis of the Self*”. Analytikerens må hjelpe pasienten til å forstå og gjenkjenne at mannens penis er et selvobjekt for pasienten når pasientens selv er i krise. Det å gripe til slike midler for å styrke selvet blir unødvendig etter hvert som pasienten gjennom bearbeidingen av bruddene i den narsissistiske overføringen får internalisert struktur

som gjør at pasienten tåler avvisning bedre. I tilfellet E ble kikkingen etter hvert forvandlet til en interesse for fotografering og billedkunst.

Hvis vi sammenligner dette med den presentasjonen Kohut gir av pasienten med et selv som eksisterer i forlengelsen av moren så finner vi ikke bare en ganske annen bakgrunnshistorie, men, og viktigere, avgjørende forskjeller i forhold til sentrale begreper hos Kohut. På et svært abstrakt nivå er det et fellestrekk at begge typene patologi innebærer at det er et selv som har en arkaisk sammensmeltet relasjon. Det selvet som eksisterer i sammensmelting med moren står imidlertid ikke motsetning til et mer modent selv, men til et mer autentisk selv som eksisterer i den sentrale sektoren. Dette innebærer at den kliniske implikasjonen av en slik struktur er annerledes enn ved et regredierte selv. For det første så innebærer det at den opplevelsen av å bli styrket av moren som selvobjekt er i en forstand falsk. Pasienten kommer i løpet av den terapien at den selvtillit og følelse av styrke som morens beundring ga han, bare var en tilsynelatende selvtillit og at han egentlig opplever seg selv som usikker og ute av stand til å få til noe av betydning. For det andre er det en sentral implikasjon ved en slik patologi at pasienten må komme til en slik erkjennelse for at en helende selvobjektoverføring i egentlig forstand skal kunne komme i stand. Det Kohut formulerer som at arbeidet ved den vertikale splitten er en forutsetning for arbeidet ved den vertikale splitten. Mens det regredierte selvet er et brudd i en slik da allerede eksisterende selvobjektoverføring. En annen viktig forskjell er at i tilfellet selvet som eksisterer i sammensmelting med moren, så er moren blitt internalisert som en psykisk struktur. Mens de mannlige penisene er selvobjekt i den egentlige betydning, pasienten må oppsøke disse for å bli styrket av dem. Opphavet til denne sammensmeltende relasjonen er kanskje det som mest av alt tydeliggjør den fundamentale forskjell mellom disse typer av patologi: Selvet som eksisterer i sammensmelting med moren er et produkt av morens behov for et arkaisk selvobjekt. Mens mennene med sine genitalier ikke forstås som at bruker kikkeren som selvobjekt, dette selvobjektet er styrt av kikkerens eget behov.

Forstått i relasjon til Kohuts tre kanskje mest sentrale begreper: *selvet*, *selvobjekt* og *selvobjektoverføring* synes det dermed ikke rimelig å betrakte holdningssplitt og selvopplevelsesplitt som uttrykk for den samme underliggende generelle strukturendring. Det er ikke mulig å konstruere et slikt begrep som har en systematisk relasjon til de andre sentrale selvpsykologiske begrepene. I en selvpsykologisk sammenheng synes det dermed ikke meningsfylt å operere med et generelt begrep om en vertikal splitt i personligheten, som både skal inkludere det som her er kalt holdningssplitt og selvopplevelsessplitt.

:

10. Det teoretiske begrepets fruktbarhet i lys av forholdet til den romlige strukturen

I teorikapittelet argumenterte jeg for at rammene til ”splitt” og ”vertikal” medfører at begrepet vertikal splitt betegner en kompleks romlig struktur, med to sektorer atskilt av en splitt. I metaforanalysen kom det frem at en rekke psykologiske størrelser, egenskaper og relasjoner blir spontant forstått og knyttet til denne romlige strukturen gjennom kognitive metaforer: *Personlighetssektorene er begge bevisste, den ene er ikke et forsvar for å skjule den andre, at innholdet i de to er motstridende, og at personlighetssektorene er ute av kontakt med hverandre* - er alle betydninger som leseren knytter til den romlige strukturen i løpet av forståelsesprosessen. Disse betydningene dannes når den romlige strukturen fortolkes ved hjelp av kognitive metaforer i den konteksten Kohuts bruk av begrepet utgjør.

Det ovenstående er en psykologisk hypotese om hvordan vi som lesere av Kohut forstår hans begrep om en vertikal splitt i personligheten. Metaforene har sin basis i enkle sammenhenger i vår erfaring. Fordi de er veletablerte strukturer i det kognitivt ubevisste kan vi uten å reflektere over det bruke de til å gi en metaforisk fortolkning av romlige begreper som vertikal splitt. Rammene til begrepene splitt og vertikal aktiveres også hver gang vi bruker disse begrepene og er dermed også veletablerte strukturer i det kognitivt ubevisste. Men at disse prosessene kan foregå utenfor vår oppmerksomhet betyr ikke at vi ikke kan bli oppmerksomme på dem, noe denne oppgaven forsøker å bidra til.

Hvordan kan disse innsiktene brukes til å forstå noe mer om hvordan det teoretiske begrepet om en vertikal splitt i personligheten fungerer? Til å diskutere om og på hvilke måter dette er et fruktbart begrep? Et annet spørsmål som jeg også vil berøre er hva dette sier om funksjonen til romlige metaforer generelt.

For å i det hele tatt kunne diskutere dette må man ha en forståelse av hva Kohut vil med dette begrepet. Hva er det som er sentralt for han å forstå, forklare og formidle gjennom å utvikle vertikal splitt til et teoretisk begrep? Den forståelsen som er kommet frem i denne oppgaven er at Kohut først og fremst er interessert i dette begrepet for å beskrive og forstå en ganske spesifikk type patologi. Han bruker det til å forstå narsissistisk

personlighetsforstyrrelse med åpenlys ”støyende” grandiositet: Arrogansen kommer fra et eget ”falsk” selv som eksisterer i sammensmelting med moren, og ved siden av dette er det en annen mer autentisk personlighet. Selv om flere aspekter ved det Kohut vil formidle er knyttet direkte til den romlige strukturen gjennom kognitive metaforer så er det viktig å legge merke til at dette utgjør bare en liten del sammenlignet med hva Kohut legger inn i begrepet: at er om narsissisme, at den vertikale splitten oppstår fordi ikke får sine skritt mot selvstendighet speilet etc. Et annet sentralt premiss for å diskutere funksjonen til den romlige strukturen er at når Kohut utvikler vertikal splitt til et teoretisk begrep som representerer denne typen patologi så er det et valg. Han kunne for eksempel isteden ha valgt å kalle dette for ”falsk selv patologi”, som også ville henvist til en sentral egenskap ved fenomenet. Det er på bakgrunn av at dette er et valg at det blir meningsfullt å diskutere hvor *fruktbart* dette begrepet er uten å diskutere om begrepet innebærer en *riktig* forståelse av fenomenet, et spørsmål som ligger utenfor denne teoretiske oppgavens ramme. Kohuts kliniske erfaring som det teoretiske begrepet vertikal splitt bygger på er det vanskelig å problematisere uten å diskutere det i forhold til andre kliniske erfaringer, derimot kan Kohuts konseptualisering av denne kliniske erfaringen med den romlige strukturen vertikal splitt belyses.

Forening - dannelsen av nye begreper

Begrepet vertikal splitt som helhet betraktet, forener i en sammenhengende forståelse en rekke størrelser og relasjoner, det utgjør en modell. Når pasienten ”er” i den synlige arrogansen, så vet følger det av denne modellen at det finnes en annen del av personligheten som også til tider er synlig og bevisst og at denne har et motstridende innhold i forhold til arrogansen. Det følger også av denne modellen at pasienten når den er i denne arrogansen ikke er i stand til å komme i kontakt med den andre personlighetssektoren, og at arrogansen ikke er et forsvar for å beskytte seg mot denne andre opplevelsen. Det nye begrepet gjør det mulig å gripe samtidig en rekke relasjoner som, hvis man skulle beskrive de med andre ord, ville ta mange setninger. Dermed kan man se på begrepet som en måte å effektivisere tenkning og kommunikasjon, en effektivisering som er helt nødvendig hvis klinikerens skal være i stand til å bruke denne forståelsen samtidig som han samtaler med pasienten.

Prinsipielt sett kunne man gitt et hvilket som helst navn på denne modellen av pasienten. Man kunne for eksempel kalt det en Type A grandiositet. Fordelen med dette ville vært at leseren med en gang skjønnte at begrepet dreide seg om grandiositet og siden leseren neppe har hørt om Type A grandiositet før, ville leseren ikke forveksle dette med tidligere ervervet kunnskap. Men ulempen med et slikt navn på denne modellen ville være at det i

svært liten grad utnytter etablerte, implisitte kognitive strukturer for å formidle denne modellen. De kognitive metaforene og rammene, fordi de er mer etablerte og stabile kognitive meningsstrukturer enn et begrep laget av Kohut, kan brukes til å støtte opp om vår forståelse og bruk av hans begrep.

Fremheving - oppmerksomhetsledende funksjon

Det er ikke uvanlig at klinikere snakker om at et begrep fremhever eller hjelper en til å få øye på noe. Motsatt kan et begrep skjule noe for oss eller gjøre sider ved fenomenet mindre synlige. Med fremheve sikter jeg til den subjektive erfaring at et begrep kan ha en tendens til å få oss til å fokusere på, lede tanken mot noen aspekter ved et fenomen, og til kanskje ikke å tenke på andre sider som begrepet nedtoner eller skjuler.

En naturlig hypotese er at egenskaper som er knyttet direkte til den romlige strukturen, fremheves av den. Dette er da en viktig grunn til å studere hvilke psykologiske betydninger som er knyttet til den romlige strukturen gjennom metaforer. En slik betydningsanalyse kan da muliggjøre en mer helhetlig fremstilling av hva dette begrepet fremhever og nedtoner. I tilfellet vertikal splitt er det da en rekke aspekter som fremheves: at personligheten er delt i to områder med motstridende innhold, at begge til tider er bevisst, at det ene ikke er et middel for å skjule det andre, at pasienten ikke er i kontakt med den personlighetssektoren som er på den andre siden av splitten, med mer. Det er også egenskaper som ikke illustreres av den romlige strukturen, for eksempel at den ene sektoren er uttrykk for det egentlige selvet og den andre ikke. At arbeidet ved den vertikale splitten slik Kohut først og fremst beskriver det, innebærer at morsbildet endres, er ikke fremhevet av begrepet. Mor korresponderer ikke til noen egen størrelse i den romlige strukturen.

Hvilke grunner kan anføres for å begrunne at de egenskapene som er direkte knyttet til den romlige strukturen blir fremhevet? En grunn er at leseren eller brukeren trenger dem for å gi mening til den romlige strukturen. Hvis leseren eller brukeren av et begrep ikke kommer til en metaforisk fortolkning av vertikal splitt, så blir dette et rent romlig begrep som ikke har noe å gjøre i en psykologisk diskurs. De aspektene ved denne typen patologi som ikke er knyttet til begrepet kan derimot utelates uten at brukeren merker det på samme måte. En annen grunn til å anta at disse betydningene lettere eller mer automatisk blir aktivert av formen vertikal splitt er at disse egenskapene er knyttet til formen gjennom eksisterende veletablert kognitive strukturer som kognitive metaforer og rammer. De er ikke i samme grad avhengig av at leseren husker Kohuts formuleringer, det han legger inn i begrepet. I siste

instans betegner ” fremhever” og ”nedtoner” subjektive erfaringer av hva et begrep får en til å fokusere på, tenke på.

Det kan også være gradforskjeller i hvor sterkt en egenskap fremheves. For eksempel synes det at en vertikal splitt skiller personligheter som begge til tider er bevisste å være noe som er veldig sterkt fremme. Mens at det innebærer at den synlige arrogansen ikke er et forsvar mot usikkerhet er mindre åpenbar, kanskje fordi denne siste fortolkningen ikke rent baseres på kognitive metaforer, men også på grunnleggende psykoanalytisk teori.

Spørsmålet om hva begrepet fremhever er særlig relevant hvis man skal vurdere begrepet sin kliniske nytte. Min forståelse vil være at hvis pasienten fremtrer som svært grandios og terapeuten prøver å bruke begrepet vertikal splitt, så vil det han særlig se etter er en annen selvopplevelse av tomhet og depresjon. Og hvis han får øye på den, så vil han ikke forstå dette som at pasienten forsøker å skjule denne med sin grandiositet. Dette er også sentrale momenter i en korrekt behandling av denne typen patologi i Kohuts forståelse.

Den romlige strukturens bidrag til forståelsen av det teoretiske begrepet

Ofte blir psykoanalytiske begreper kritisert for å være uklare eller mangetydige, en skjebne de for så vidt deler med teoretiske begreper i de fleste disipliner. En sak er hvor klart og entydig begrepet fremstår etter grundig lesning av alle Kohuts relevante tekster om det. Et annet og kanskje viktigere spørsmål er om begrepet er uklart for den som bare så vidt har lest om det. Om et begrep er fruktbart er ikke bare avhengig av hva det fremhever når man forstår det riktig, men også at det ikke villeder leseren på veien dit.

Når jeg har snakket med psykologer om begrepet vertikal splitt er de vanligvis i stand til å produsere en forståelse av hva dette betyr, selv om de ikke har lest Kohut, eller andre som bruker begrepet senere. Den første fortolkningen som kommer er gjerne at begrepet innebærer en inndeling av personligheten i to som begge er bevisste, og det er i tråd med Kohuts bruk. Men en annen vanlig fortolkning er at begge personlighetene uttrykker personens selv, at de to delene er likeverdige, noe som ikke er i tråd med det Kohut vil med begrepet. Det er mulig å forstå dette fenomenet som at de anvender at sidestilt/symmetrisk ofte er metafor for *likeverdig*, og at de gjennom denne kognitive metaforen kommer til en slik fortolkning. En annen mulighet som trekker i samme retning, er at de forstår det at begge sektorene er dype, som at de begge inneholder personens mest egentlige følelser. Det er et spørsmål om ikke disse metaforene er så sterke at dette må ansees som et problem med å bruke den romlige strukturen vertikal splitt til å forstå denne gruppen pasienter. Ingen metaforiske begreper er

perfekte, men i et regnskap over fordeler og ulemper med begrepet vertikal splitt må man også notere seg tapene, uten at det nødvendigvis betyr at man skal forkaste begrepet.

Hvis man leser Kohut grundig så vil man lære at han ikke gir det at sektorene er ved siden av hverandre en slik betydning. Han betegner nemlig sektoren med det autentiske selvet den *centrale* sektoren. Dette lar seg imidlertid ikke så lett integrere med vertikal splitt i en enhetlig romlig modell, det er intet ved diagrammene som illustrerer at den ene sektoren er sentral. Dermed forblir denne asymmetrien mindre synlig enn andre egenskaper ved den vertikale splitten.

Litteraturliste

- Bacal H. A. & Newman, K. M. (1990): Theories of Object Relations. Bridges to Self Psychology. New York: Columbia University Press.
- Clausner, T. C. & Croft, W. (1999): Domains and image schemas. I: Cognitive Linguistics 10-1, s. 1-31. Walter de Gruyter.
- Croft, W. & Cruse, D.A. (2004): Cognitive Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dreher, A. U. (2000): Foundations for Conceptual Research In Psychoanalysis. London: Karnac Books.
- Enckell, H. (2002): Metaphor and the Psychodynamic Functions of the Mind. Doctoral dissertation. Kuopio University Publications D. Medical Sciences 265. Kuopio: Kuopio University Publications.
- Evans, V. (2003): The Structure of Time. Language, meaning and temporal cognition. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Foote, B. (1999): Dissociative Identity Disorder and Pseudo-Hysteria. American Journal of Psychotherapy, Vol 53-3: 320-343.
- Fillmore, C. (1982): Frame Semantics. I: Linguistic Society of Korea, ed., Linguistics in the Morning Calm, p111-138. Seoul: Hanshin.
- Fillmore, C. (1985): Frames and the Semantics of Understanding. Quaderni di Semantica 6: 222-253.
- Freud, S. (1927): Fetishism. Standard Edition, 21, s. 149 -157. London: Hogarth Press, 1961.
- Goldberg, A. (1999): Being of Two Minds. The Vertical Split in Psychoanalysis and Psychotherapy. Hillsdale, New Jersey: The Analytic Press.
- Grady, J. (1997): Foundations of Meaning: Primary Metaphors and Primary Scenes. Ph.D. dissertation, University of California, Berkeley.
- Johnson, M. (1987): The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination and Reason. Chicago: University of Chicago Press.

- Karterud, S. (1995): Fra narsissisme til selvpsykologi. En innføring i Heinz Kohuts forfatterskap. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Kohut, H. & Seitz, P. F. D.(1963): Concepts and Theories of Psychoanalysis. I: Concepts of Personality, ed. J. M. Wepman & R. Heine. Chicago: Aldine, s. 113-141.
- Kohut, H. (1966): Forms and Transformations of Narcissism. Journal of the American Psychoanalytical Association. 14: 243-272.
- Kohut (1978): Narcissism as a Resistance and as a Driving Force in Psychoanalysis. I: The search for the self : selected writings of Heinz Kohut. Ornstein, P. (ed.). Madison, Connecticut: International Universities Press. Vol 2, 547-561.
- Kohut, H. (1971): The Analysis of the Self. New York: International Universities Press.
- Kohut, H. (1996): Lecture 4 (March 2, 1973). On the Vertical Split. I: The Chicago Institute Lectures. (pp 47-62). Eds: Tolpin, P. & Tolpin, M. Hillsdale New Jersey: The Analytic Press.
- Kohut, H. (1977): The Restoration of the Self. Madison, Connecticut: International Universities Press.
- Kohut, H. (1979): The Two Analyses of Mr. Z. The International Journal of Psychoanalysis, vol 60: 3-27.
- Kohut, H., eds. Goldberg, A. & Stepansky, P (1984): How does Analysis Cure? Chicago: University of Chicago Press.
- Kövecsecs (2000): Metaphor and Emotion: Language, Culture, and Body in Human Feeling. Studies in Emotion and Social Interaction, second series. Paris: Cambridge University Press and Editions de la Maison des Sciences de l'Homme.
- Lakoff, G. (1987): Woman, Fire and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lakoff, G. 1993. The Contemporary Theory of Metaphor. I: Metaphor and Thought. (2nd ed.), ed. Andrew Ortony. Cambridge, England: Cambridge University Press. Pp. 202-251.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (1980): Metaphors We Live By. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lakoff, G. (1996): Moral Politics. What Conservatives Know that Liberals don't. Chicago. The University of Chicago Press.
- Lakoff, G. & Johnson, M (1999): Philosophy In The Flesh. The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought. New York: Basic Books.
- Lakoff, G. & Turner, M. (1989): More Than Cool Reason. A Field Guide to Poetic Metaphor. Chicago. The University of Chicago Press.

- Langacker, R. W. (1987): Foundations of Cognitive Grammar. Volume 1, Theoretical Prerequisites. Stanford, California: Stanford University Press.
- Lichtenberg, D. L., & Slap, J. W. (1973): Notes on the concept of splitting and the mechanism of splitting of the representations. Journal of the American Psychoanalytic Association, 21, 772-787.
- Maroda, K.J. (2002): Bookreview: Heinz Kohut: The Making of a Psychoanalyst. Psychoanalytic Psychology, 19, 759-756.
- Newman, K. M. (1988): Countertransference: Its role in facilitating the use of the object., The Annual of Psychoanalysis, XVI, 251-285. Chicago institute for Psychoanalysis. Madison, Connecticut: International Universities Press.
- Patent, J. (1999). What Linguistics Can Tell Us About Affirmative Action Discourse. Paper presented at Salsa vii. I: Reading Packet, Linguistics 106 Metaphor, Fall 2001. Berkeley, California: Department of Linguistic.
- Piers, G. & Singer, M. B. (1953), Shame and Guilt: A Psychoanalytic and Cultural Study. Springfield, Illinois: Thomas.
- Ricoeur, P. (1977): The Rule of Metaphor. Toronto: University of Toronto Press.
- Rosch, E. (1977): Human Categorization. In Warren, (Ed.), Advances in Cross-cultural Psychology (vol 1). London: Academic Press.
- Sandler, J., Holder, A., Meers, D. (1963). The Ego Ideal and the Ideal Self. The Psychoanalytic study of the Child., 18:139-158.
- Saul, L (1947), Emotional Maturity: The Development and the Dynamics of the Personality. Philadelphia: Lippincott.
- Smedslund, J. (1997): The structure of psychological common sense. Mahwah, N.J: Lawrence Erlbaum Associates
- Smedslund, J. (2004): Dialogues about a new psychology. Chagrin Falls, Ohio: Taos Institute Publ.
- Sweetser, E.(1990): From Etymologi to Pragmatics. Cambridge, England: University of Cambridge Press.
- Sweetser, E. (1998): Regular metaphoricity in gesture: bodily based models of speech interaction. I: Actes du VXIe Congrès International des linguistes. Elsevier.
- Taub, S. (1997): Language in the Body: Iconicity and Metaphor in American Sign Language. Phd. Dissertation. University of California at Berkeley.
- Theil Endresen, R. (1996): Kognitiv lingvistikk og kognitiv grammatikk. Norsk Lingvistisk Tidsskrift. Årgang 14.

Turner, M. (2001): Cognitive dimensions of social science. Oxford: Oxford University Press.

Tyler, A. & Evans, V. (2001). Reconsidering prepositional polysemy networks: The case of over. Language, 77 (4), 724-765.

Tyler, A. & Evans, V. (2003). The semantics of English Prepositions: Spatial scenes, embodied meaning and cognition. Cambridge: Cambridge University Press.

Appendiks – Diagrammer over vertikal splitt

Diagram over Vertikal splitt hentet fra "The Analysis of The Self" (s.185)

Diagram hentet fra "The Restoration of the Self" (s. 213)

Diagram hentet fra “The Two Analysis of Mr. Z” (s. 446).